

Problematika šikany u žáků základních škol ve Zlínském kraji

Michaela Macíková

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michaela Macíková**
Osobní číslo: **H18112**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Problematika šikany u žáků základních škol ve Zlínském kraji**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rizikového chování, šikany a kyberšikany.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BAJEROVÁ, Markéta, 2009. Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče. Praha: Portál. ISBN 9788073676117.

BENDL, Stanislav, 2003. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV. ISBN 8086642089.

ČECH, Ondřej a Nicole, ZVONIČKOVÁ, 2017. Možnosti prevence rizikového chování dětí. České Budějovice: Theia – krizové centrum o.p.s. ISBN 978-80-904854-5-7.

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 9788024753263.

JANOŠOVÁ, Pavlína a kol., 2016. Psychologie školní šikany. Praha: Grada. ISBN 9788024729923.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Šalenová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 27. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 10.3.2021

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, uděje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějiho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou šikany s bližším zaměřením na její specifickou formu – kyberšikanu, a to u žáků druhého stupně základní školy. Ta, zejména v současné době distanční výuky a zvýšeného pohybu v online prostředí, značně nabývá na rozměru. Teoretická část obsahuje tři hlavní kapitoly. První kapitola je věnována fenoménu šikany, druhá kapitola se zabývá kyberšikanou a třetí kapitola pojednává o vybraných specifických aspektech osobnosti dítěte staršího školního věku. Pro praktickou část práce jsme zvolili kvantitativní výzkum, kde metodou sběru dat byl zvolen dotazník. Cílem práce bylo zjistit výskyt kyberšikany u žáků druhého stupně základní školy ve Zlínském kraji.

Klíčová slova: šikana, kyberšikana, základní škola, dospívání

ABSTRACT

This bachelor's thesis deals with the issue of bullying with a closer focus on its specific form, which is cyberbullying in this case, for pupils in the second grade of primary school. This, especially at present distance learning and increased movement in cyberspace, is growing widely. The theoretical section contains three main chapters. The first chapter deals with the phenomenon of bullying, the second chapter deals with cyberbullying and the third chapter deals with selected specific aspects of a child of older school age. For the practical part of the work we chose quantitative research, where a questionnaire was chosen as the method of data collection. The aim of the work was to detect the occurrence of cyberbullying among pupils of the second grade of primary school in the Zlín Region.

Keywords: bullying, cyberbullying, primary school, adolescence

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní Mgr. Evě Šalenové za její ochotu a cenné rady, které mi poskytla při zpracovávání této bakalářské práce. Dále bych také chtěla poděkovat základní škole, která mi umožnila provedení výzkumu a jejím žákům za vyplnění dotazníku.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ŠIKANA	12
1.1 ŠIKANA JAKO POJEM	12
1.2 FORMY A PROJEVY ŠIKANY	13
1.3 FÁZE ŠIKANY	15
1.4 ROLE V PROCESU ŠIKANY	16
1.5 PREVENCE ŠIKANY	20
1.6 PŘÍČINY ŠIKANY	22
1.7 DŮSLEDKY ŠIKANY	24
1.8 ŘEŠENÍ ŠIKANY	25
2 KYBERŠIKANA	28
2.1 KYBERŠIKANA JAKO POJEM	28
2.2 FORMY A PROJEVY KYBERŠIKANY	28
2.3 ROLE V PROCESU KYBERŠIKANY	31
2.4 DŮSLEDKY KYBERŠIKANY	32
2.5 PREVENCE KYBERŠIKANY	34
2.6 ROZDÍLY KYBERŠIKANY A ŠKOLNÍ ŠIKANY	38
3 VĚKOVÉ A OSOBNOSTNÍ CHARAKTERISTIKY ŽÁKA V RANÉ ADOLESCENCI	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	43
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	43
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	43
4.3 DRUH VÝZKUMU	44
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	44
4.5 VÝZKUMNÁ TECHNIKA	45
4.6 PŘEDVÝZKUM	45
4.7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	46
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	47
5.1 TRÁVENÍ ČASU V ONLINE PROSTŘEDÍ	48
5.2 PRŮBĚH ONLINE VÝUKY	50
5.3 POVĚDOMÍ O KYBERŠIKANĚ	52
5.4 OBEZNÁMENÍ S KYBERŠIKANOU	54

5.5	PROJEVY KYBERŠIKANY	57
5.6	OBĚŤ A INICIÁTOR KYBERŠIKANY	57
6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	59
7	DISKUZE A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	62
	ZÁVĚR.....	63
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	66
	SEZNAM GRAFŮ.....	67
	SEZNAM TABULEK	68
	SEZNAM PŘÍLOH	69

ÚVOD

V dnešní době, kdy je naší nedílnou součástí internet a veškeré jeho možnosti, prakticky neustále fungujeme v online světě. Zejména děti a mladiství jsou v online prostoru „jako ryba ve vodě“. Pro většinu dětí jsou informační a komunikační technologie a přímo skutečnost, aby byly online, důležité.

Bohužel se stále více rozšiřuje momentální trend v podobě trávení veškerého volného času na internetu. Tomuto výrazně přispívají nová vzniklá komunikační média, která vznikají ve snaze zaujmout danou cílovou skupinu. U dětí a mládeže v současné době vedou především sociální sítě, prostřednictvím nichž mohou zůstat v kontaktu se svými vrstevníky – spolužáky, kamarády. Dále nabývají na popularitě média s grafickým obsahem, kde je trendem tvorba videí za účelem zábavy. Na všech těchto webových stránkách ovšem kromě zábavy a rozptýlení může docházet k naprosto opačným jevům. Jakkoliv jsou nám komunikační média v mnoha ohledech prospěšná, nesou s sebou ale i spoustu negativ. Například poklidné chatování na sociálních sítích za účelem spřátelení se může změnit v opakované urážky, vyhrožování apod.

Riziko kyberšikany je reálné a hrozí, že tady s námi bude ve větší míře než kdykoliv předtím. Poněvadž v souvislosti s aktuální hrozbou v podobě koronavirové pandemie se dostává internetové prostředí do popředí více než kdy dříve, zejména z důvodu online výuky. Jelikož jako náhrada prezenční výuky byla stanovena výuka distanční. Znamená to, že žáci školu fyzicky nenavštěvují, nejsou ve výuce prezenčně přítomni.

Spousta dětí začala čím dál více času trávit na internetu. Kromě dalších nevýhod, které mají dopady na fyzické i psychické zdraví dětí, se tato situace bohužel jeví jako ukázkovou pro šikanu v kyberprostoru. Na děti mohou ze všech stran číhat možné nástrahy internetu. Také školní šikana, ze strany spolužáků, která probíhala ve škole se přesunula na internet. V důsledku těchto skutečností je tedy možné říci, že žáci již měli možnost setkat se s fenoménem nazývaným kyberšikana.

Nově nastalá pandemická situace tedy ještě přidává na aktuálnosti problematiky jevu kyberšikany. Pro všechny je toto dění novým rozměrem a tím pádem vzniká možnost se z něj i poučit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA

1.1 Šikana jako pojem

Šikanu lze vymezit několika definicemi, které ovšem mají stejný základ. Vágnerová a kol. (2009, s. 11), uvádí jako základní definici šikany: „Úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (či skupině) silnějším jedincem (či skupinou)“.

Janošová a kol., (2016, s. 40) šikanu popisuje jako „specifický druh agresivního jednání, který je vymezen záměrným a opakovaným zneužíváním převahy jedné strany vůči druhé.“ Obdobně také Říčan (1995) chápe šikanu jako zvláštní případ agrese.

Kolář popisuje šikanu jako situaci, kdy „jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář, 2005, s. 27)

Pojem „šikana“ bývá v dnešním označení užíván pro mnohem rozsáhlejší škálu sociálněpatologických jevů, než tomu bylo před například před třiceti lety. To ale neznamená, že se takové jevy tehdy neděly (Janošová a kol., 2016, s. 22). Takové chování, které dnes označujeme jako šikanu, se tedy dělo i dříve, ovšem pozornost mu nebyla věnována zdaleka v takové míře, jako je tomu teď. Dnes ovšem především žáci tento pojem používají častěji, nicméně jej často používají neoprávněně, kdy „jako šikanu kolikrát označují jakékoli příkoří, s nímž se setkají.“ (Janošová a kol, 2016, s. 24). Pedagogové, školní psychologové a ostatní odborníci jsou však se šikanou obeznámeni, šetří její případy a záleží především na jejich informovanosti a podmínkách, jak s každým případem nakládají. (Říčan, 1995)

Je třeba rozlišovat dva velmi podobné jevy, a to šikanu a teasing. Teasingem je nazýváno chování, které se šikaně naoko podobá, ovšem jde pouze o přirozené škádlení a provokaci mezi dětmi. (Martínek, 2015)

Škádlení se také obvykle vyznačuje vyrovnaností sil aktérů a jedná se o zábavu, kterou tak vnímají oba aktéři. Kdežto šikanu považuje za zábavu pouze agresor, zatímco oběť se cítí obzvlášť nepříjemně a ponížene. (Vágnerová a kol, 2009)

Šikana může mít podobu fyzického násilí nebo slovních útoků. Je důležité zmínit, že probíhá úmyslně (Bendl, 2003). K tomu abychom rozpoznali, že se jedná opravdu o šikanování, a ne pouze o teasing, nám mohou pomoci určité znaky, které jsou spjaty se šikanou.

Jak Kolář (2005) uvádí, mezi běžné znaky šikanování patří: nepoměr sil mezi agresorem a obětí, záměrnost jednání, samoučelnost agrese (kdy je cílem agresivní chování samo o sobě) a v mnoha případech také opakovanost. Martínek (2015) dodává neméně důležitý znak: oběť útok agresora pociťuje jako nepříjemný.

1.2 Formy a projevy šikany

Šikana může dosahovat různých forem a projevů, v závislosti na prostředí, na aktérech a dalších skutečnostech.

Formy šikany

Formy šikany se stále vyvíjejí a také z tohoto důvodu je důležité zkoumat tento fenomén, abychom měli z čeho vycházet při tvorbě preventivních opatření a kroků, podnikaných proti šikaně. Šikana se dělí do forem podle několika kritérií.

Formy šikany dle Koláře (2011, s. 78):

- **Šikana dle typu agrese** – zde řadíme fyzickou šikanu, psychickou či kombinací obou, dále také kyberšikanu, která je považována za specifickou formu psychické šikany.
- **Šikana dle věku a stupně vzdělávání** – šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty, vysokoškoláky.
- **Šikana z genderového pohledu** – homofobní šikana, dívčí a chlapecká šikana, šikana chlapců vůči dívkám, šikana dívek vůči chlapcům.
- **Šikana probíhající ve školách s odlišným způsobem řízení** – šikana může probíhat na škole s demokratickým vedením, ovšem také na škole, jenž se vyznačuje hierarchicko-autoritativním systémem.
- **Šikana dle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů** – zde řadíme šikanování žáků s různými druhy zdravotního postižení. (Kolář, 2011, s. 78)

Projevy šikany

Projevy šikanování bývají obvykle děleny na přímé a nepřímé, fyzické a verbální, aktivní a pasivní. (Kolář, 2005)

- **přímé a nepřímé** – o přímé agresi mluvíme, pokud agresor napadne oběť přímo fyzicky, jde například o facku nebo kopání atd. O nepřímé agresi hovoříme, jestliže agresor ničí věci, majetek oběti.
- **fyzické a verbální** – u fyzického projevu šikany jde především o použití hrubé síly, agresor ji využívá, aby ukázal moc, kterou má nad obětí. Ovšem u verbálního projevu jde o zesměšňování oběti, pomluvy, nadávky na stranu oběti.
- **aktivní a pasivní** – na agresi se žák buď aktivně podílí, nebo tomuto jednání pouze přihlíží. (Kolář, 2005; Martínek, 2015)

Kolář (2005, s. 32) dále uvádí, že v návaznosti na kombinaci těchto tří dělení vzniká osm druhů šikanování:

1. Fyzické aktivní přímé – jde o fyzické ubližování a využití převahy, kdy agresor oběť bije, škrtní nebo kope apod.
2. Fyzické aktivní nepřímé – agresor pošle své „pomocníky“, aby oběti fyzicky ublížili, přikáže jim například způsob, jak to mají provést, ale sám toto ubližování pouze pozoruje a fyzicky se na něm nepodílí.
3. Fyzické pasivní přímé – agresor oběti fyzicky brání v dosahování jejích cílů, jedná se například o ničení školních pomůcek, nebo zabránění odchodu ze třídy atd.
4. Fyzické pasivní nepřímé – v tomto případě agresor odmítá splnit požadavky oběti, jako například pokud chce oběť uvolnit místo v lavici a agresor toto odmítá.
5. Verbální aktivní přímé – jedná se o vůbec možná nejčastější formu šikany, patří sem urážky a nadávky, slovní ponižování a zesměšňování oběti agresorem.
6. Verbální aktivní nepřímé – agresor rozšiřuje pomluvy a různé nepodložené domněnky o oběti. Do tohoto druhu šikanování můžeme ale zařadit též tzv. symbolickou agresi, kterou agresor vykonává prostřednictvím básniček, kreseb apod.
7. Verbální pasivní přímé – jde o naprosté ignorování oběti. Oběť se snaží s agresorem komunikovat, pozdravit jej nebo se jej na něco zeptá, ale agresor na toto záměrně

naprosto nereaguje. Takové jednání může vést až k vyloučení oběti z kolektivu, v případě že má agresor na třídu zásadní vliv a třída se k takovému jednání přidá.

8. Verbální pasivní nepřímé – tento druh šikany se týká spolužáků oběti. Ti při vyšetřování něčeho, čeho se dopustil agresor, přičemž vina padla na jeho oběť, se oběti nezastanou, při jejím křivém obvinění z něčeho, čeho se dopustil agresor. (Kolář, 2005, s. 32; Martínek, 2015, s. 40)

Šikanování může probíhat stranou od míst s vyšším ruchem, jako třeba na záchodcích, v šatně apod., kdy jsou přítomni pouze oběť a agresor či více agresorů. Avšak častokrát dochází k šikaně i přímo ve třídě za účasti ostatních spolužáků. Mnohdy je ponižování a týrání oběti agresorem pro spolužáky dokonce zábava, zejména v případech, kdy se oběti stane neoblíbený žák. Ovšem stává se také, že spolužáci se oběti nezastanou z důvodu obav pomsty agresora. (Říčan, 1995)

Šikana ve školním prostředí je fenoménem, který je stále zkoumán řadami odborníků. I přes veškeré studie a preventivní opatření proti tomuto jevu, se bohužel stále objevují nové formy, které se stále vyvíjí souběžně s novými generacemi žáků. Jako příklad tohoto vyvíjení můžeme uvést právě kyberšikanu, která je popsána v následující kapitole. Před nástupem a následným vzestupem informačních a komunikačních technologií zde byla „pouze“ tradiční školní šikana, ke které se v důsledku internetové popularity přidal také fenomén kyberšikany. Otázkou zůstává, do jakých forem se šikana může ještě vyvinout.

1.3 Fáze šikany

Kolář (2005) popisuje pět fází vývoje šikany ve třídě. Podle něj jde o negativní proces, jehož prostřednictvím dochází k proměně vztahů členů skupiny – třídy.

Pokud se ve škole vyskytnou první dvě fáze, jejich řešení by měla zvládnout samotná škola, ovšem v dalších fázích je nezbytná pomoc odborníků – psychologů, speciálních pedagogů, sociálních pedagogů ze středisek výchovné péče. (Vágnerová a kol., 2009)

Tabulka 1 – Fáze šikany

FÁZE	POPIS
1. Ostrakismus	Vyloučení žáka z kolektivu, ostatní s ním nekomunikují a pomlouvají jej.
2. Fyzická agrese, manipulace	Psychický nátlak z fáze ostrakismu se stupňuje až do přerodu ve fyzickou agresi.
3. Klíčový moment a vytvoření jádra	Dochází ke zformování silné skupiny agresorů, kdy spolu skupina spolupracuje a směřuje k promyšlené šikaně oběti. Klíčovým momentem je skutečnost, zda dojde k přechodu do další fáze šikanování.
4. Většina přijímá normy agresorů	Většinou skupiny je postupně přijímáno to, co agresori nastaví, téměř nikdo se neodvážá vzdorovat. Dokonce i hodní žáci se stanou nelítostnými, když zažívají uspokojení při podílení na šikanování spolužáka.
5. Dokonalá/totalitní šikana	Skupina přijímá šikanu a respektuje ji.

(Kolář, 2005, s. 36-43)

1.4 Role v procesu šikany

V následující podkapitole jsou přiblíženy role v procesu šikany. Jde o role agresora, oběti a přihlížejících/svědků.

1.4.1 Agresor

V odpovědi na otázku, proč se dítě stalo agresorem, proč nevinným záměrně ubližuje, musíme vždy hledat příčiny v rodině agresora. Takové děti totiž často „prožívají stavy zvýšeného napětí, které musí někde kompenzovat.“ (Martínek, 2015, s. 162)

Bendl (2003) popisuje agresora jako obvykle disharmonickou osobnost, která často pochází z rodin, kde probíhá nějaká forma fyzického či psychického násilí.

V této kapitole je popsána typologie agresorů a obětí, přičemž je zmíněn také potenciální vliv rodinného prostředí na chování jednotlivce.

Typologie agresorů dle Martínka:

Agresor hrubý, fyzický

Tento typ agresora se vyznačuje použitím hrubé fyzické síly, aby ukázal svou převahu nad obětí. Ovšem hodnota intelektu u takového agresora bývá většinou nízká, ovšem tato skutečnost nemusí být příčinou jeho chování. Svě oběti často bije, škrtí či pálí. Často jde o jedince, kteří takové chování poznali v rodině, rodiče například používali tvrdé tresty v podobě bití a přísných zákazů. „Ve školním prostředí na oběti trestá to, co je jemu samotnému nepříjemné.“ (Martínek, 2015, s. 161)

Agresor jemný, kultivovaný

Daný typ agresora se vyznačuje tím, že se k dospělým chová s úctou a co nejlépe, zejména pak k učitelům, kterým často nabízí různou pomoc. Ovšem v okamžiku, kdy učitel třídu opustí, agresor zahajuje mnohdy právě takové jednání, které označujeme jako šikana. Ale přidávají se k němu jeho „pomocníci“, a pokud se jednání, které inicioval, začne jakkoli vyšetřovat, snaží se vše svádět právě na své „pomocníky“. Učitelé se tak většinou ani nedozví, kdo je iniciátorem. Takové děti často vyrůstají v rodinách, pro které jsou typické tvrdé výchovné praktiky, jsou pod přísným dohledem rodičů doma nuceny plnit přísné rozkazy a často se nemohou jakkoli bránit.

Agresor srandista

Stejně jako předchozí typ, jde o jedince, který s učiteli nemá problém. Vyznačuje se tím, že v hodinách často vypráví humorné věci s cílem třídu pobavit. Vše chápe jen jako žert, což se často děje i pokud jde o šikanu. Při jejím vyšetřování pak takové jednání popírá s vysvětlením, že „to byla přece jen legrace.“ Totožné vysvětlení ale požaduje i od svědků a ti, ze strachu, aby jim nebylo také ublíženo, dosvědčí, že se jednalo opravdu pouze o legraci. Rodina agresora i v tomto případě hraje roli. Často výchovu vedou až příliš volně a neurčují dítěti téměř žádné hranice. Rodiče dítěte pak učitele vnímají jako podřadnou osobu a nerespektují jej.

Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

V rodině těchto dětí často bývá upřednostňován majetek a také prestiž. Vzájemný vztah rodičů a dětí v této rodině nebývá ideální. Dětem se od rodičů nedostává příliš citu a lásky. Děti obvykle dostanou nejen co potřebují, ale také co chtějí, a proto si časem přestanou vážit

svých věcí. Jednoduše proto, že rodiče mají dostatečné prostředky na to, aby jim pořídili další věci, nové, moderní. Většinou začnou děti tihnout k tomu, že ve třídě začínají udávat jakýsi trend, co všechno by si měli ostatní pořídit. Majetek agresora potom funguje jako prostředek k rozdělení třídy dle hierarchie na skupiny, kdy v nejvyšší skupině jsou děti, kterým patří hodnotný majetek v podobě drahého oblečení nebo nejnovějšího typu mobilního telefonu. Správně by hierarchie třídy měla odpovídat tomu, že v její horní části by měly být děti prospěchově nadané, ne děti nejbohatší. (Martínek, 2015, s. 161-166)

1.4.2 Oběť

Šikanovanou obětí jsou nezdědka žáci, kteří se nějakým způsobem od ostatních odlišují. Odlišnost se může týkat například vzhledu, chování, fyzické slabosti, ale i rasy, národnosti, vyznání, netypických zájmů či hodnot. Mnohdy se se šikanou setkávají také žáci, kteří trpí specifickými vývojovými poruchami učení, jako je například dyslexie, dysgrafie, dyskalkulie atd. (Bendl, 2003). Nejen agresory, ale také oběti můžeme členit do různých typů.

Typologie obětí dle Martínka:

Oběť na první pohled

Tento typ se týká dětí, o kterých skutečně na první pohled lze říct, že se bojí. Často působí nejistým a ustrašeným dojmem, nedokáží se mezi spolužáky prosadit. Případným posměškům ve třídě se neubrání a z konfliktu utečou nebo začnou plakat, či v některých případech je dokonce popadne vztek. Tyto děti jsou většinou již od malička až přehnaně opatrovány, téměř se nemohou prosadit a tím pádem se stávají pasivními. Nic jim není dovoleno a v pozdějším věku mohou mít problémy s tím cokoliv dokázat.

Děti s handicapem

Bohužel jsou děti s různými druhy handicapu častými a také snadnými oběťmi agresorů. Někteří rodiče těchto dětí požadují integraci dítěte do tříd běžného typu základních škol. Ovšem pokud má být dítě do školy integrováno, je třeba, aby zejména třídní učitel byl dobře informován a připraven. Jestliže tomu tak není, může být integrace pro dítě s handicapem naopak riskantní, zejména právě v jeho přijetí třídou.

Děti učitelů

Jde o časté oběti agresorů. Zejména proto, že ostatní děti ve třídě se domnívají, že dítě učitele bude disponovat nějakými výhodami, například v hodnocení testů apod. I když to nemusí být pravda, těžko se přesvědčeným žákům dokazuje opak. V opačném případě, může začít pedagog své dítě podhodnocovat, právě proto, aby nedocházelo k tomu, že by ostatní děti byly přesvědčené o výhodách dítěte. I z tohoto důvodu je doporučováno, aby učitel na škole své dítě neučil. (Martínek, 2015, s. 164-166)

1.4.3 Role přihlížejících/svědků

Přihlížející/svědci zauímají nejpočetnější část v rolích, které v šikaně figurují. Přihlížejícími jsou často bezproblémoví žáci se správnými morálními zásadami, ovšem skupinový nátlak a chybějící podpora vyústí v situaci, kdy si žáci připadají bezmocně, mají pocit, že s tím nemohou nic udělat. Na šikanu pedagogy neupozorní, nebrání oběť a nesnaží se agresora zarazit v jeho násilném chování (Vágnerová a kol, 2009).

Žáci, kteří přihlížejí šikaně, vnímají agresivní chování postupem času jako normální, je jimi tolerováno a v rozvinutějších případech šikany se do ní dokonce aktivně zapojují. Vágnerová a kol. (2009, s. 88) přihlížející charakterizuje jako „skupinu jedinců s nedostatečnou nebo snižující se mírou občanské statečnosti, s rozptýlenou zodpovědností.“

Autorka Černá a kol. (2013) rozlišuje:

- a) žáky, kteří se oběti aktivně snaží pomoci,
- b) žáky, kteří se šikanováním nesouhlasí, ale nedají to nijak najevo,
- c) nezúčastněné pozorovatele,
- d) žáky, kteří podporují agresora, avšak zůstávají pasivní,
- e) žáky, kteří agresora povzbuzují, avšak oběti sami neublíží,
- f) pomocníky, přímé podporovatele agresora. (Černá a kol., 2013, s. 69-70)

V této kapitole můžeme vidět, že škola je pouze jedním z faktorů, které mají vliv na chování žáka. Velkou část vzorců chování přebírá doma od své rodiny – chování rodičů se do jisté míry zrcadlí také u dětí. Na psychickou vyrovnanost dítěte má také vliv to, jak se rodič dítěti v jeho dětství a dospívání věnuje. Můžeme se domnívat, že u dětí, které podnikají s rodiči spoustu aktivit a tráví s nimi spoustu času je menší riziko, že tyto děti budou projevovat svou agresi ve školním prostředí. Naopak u dětí, kterým se rodiče nevěnují vůbec, nebo jen málo,

dítě nemá moc koníčků a přátel, tady vzniká problém, který se může projevit a vyústit právě v agresi – šikanu. Rodiče mohou svou výchovou a vzorci chování velkou měrou přispět k tomu, zda jejich dítě bude ke svému okolí ohleduplné a bude respektovat jak spolužáky, tak učitele.

1.5 Prevence šikany

Nejdůležitější skutečností při zajišťování prevence šikany je zejména informovanost – je potřeba mít povědomí o fázích šikany, chápat souvislosti, rozeznat příčiny apod (Bendl, 2003, s. 77).

Prevenci rozlišujeme na primární, sekundární a terciární.

Prevence primární slouží jako jakýsi základní kámen, o který se opírá celá problematika šikanování. Nastavení různých efektivních preventivních opatření a zejména sestavení preventivních plánů pomáhá zmírnit výskyt šikany na školách.

O primární prevenci mluvíme v případech, kdy šikanování doposud neprobíhalo. Dle Bendla (2003) jsou účinnými prostředky primární prevence různé komunitní a společenské akce školy, jako nejlepší ochranu před šikanou pak považuje především „budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství, školní komunity.“ (Bendl, 2003, s. 78) Zde je třeba zmínit školní klima, které bývá důležitým prostředkem právě k budování dobrých vztahů ve škole.

Sekundární prevence slouží v případech, kdy šikana již probíhá. Spočívá v nápravě situace a snaze o zabezpečení, aby se podobná záležitost znovu neopakovala. Mezi nástroje sekundární prevence patří především včasná diagnostika a okamžité šetření šikany. Podstatná jsou také pedagogická opatření. Zde patří výchovná činnost týkající se agresorů – pozorování chování a tlumení jejich násilnických sklonů, postihy, nácvik sociálních dovedností, či zabavení vhodnými aktivitami. Jako další pedagogická opatření je třeba zmínit: ochranu oběti, práci s třídním kolektivem a spolupráci s rodiči žáků. (Bendl, 2003)

O terciární prevenci mluvíme, pokud chceme zmírnit jev nebo jemu zabránit, když již probíhá. V tomto případě terciární prevence představuje například oddělení agresora a oběti, případné přeřazení agresora do jiné třídy/školy. (© Městská policie Plzeň)

Opatřeních, která řeší prevenci šikanování je celá řada. Jak uvádí Bendl, (2003, s. 66), „je lépe šikaně předcházet, než ji následně odstraňovat“, nicméně ačkoliv je prevence důležitým faktorem v boji se šikanou, není možné si vystačit jen s ní. K tomu, aby prevence byla co nejučinnější, jsou potřeba vhodné okolnosti a podmínky. Mezi takové podmínky patří především ochota řešení problému ze strany školy, rodičů, ministerstva školství i dalších institucí, kterých se problém dotýká (Bendl, 2003)

V České republice prevenci šikany legislativně řeší Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016). V dokumentu je rozebrána charakteristika šikany, možnosti jejího předcházení a možného řešení tohoto jevu. „Cílem metodického pokynu je pomoci porozumět školám a školským zařízením fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat, pokud k jeho výskytu dojde.“ (© MŠMT 2016, čl. 1)

Vybrané důležité součásti Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016) týkající se prevence šikany:

- 1) Na prevenci šikany spolupracuje celá škola, přičemž ředitel školy je odpovědnou osobou při prevenci i řešení šikany. Všichni zaměstnanci školy, školní poradenské pracoviště + žáci i rodiče mají přidělenou určitou zodpovědnost v záležitosti prevence a řešení šikany.
- 2) Kompetentními odpovědnými osobami, které se zabývají prevencí i řešením šikany, bývají školní metodik prevence či výchovný poradce, tyto osoby se účastní pravidelných školení zaměřených na téma šikana.
- 3) V rámci preventivních opatření vůči šikanování jsou ve školním řádu školy rozepsána pravidla chování žáků. „Škola nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla v chování ve svém školním řádu, která budou specificky vztažena také k projevům šikany (bude jasné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno).“ (© MŠMT 2016, čl. 3). Ve školním řádu jsou také stanoveny podmínky využívání informačních a komunikačních technologií v prostorech školy.
- 4) Všichni členové školy jsou poučeni o problematice šikany. Měli by vědět, co dělat v případě, že k šikanování dojde a kde lze využít odbornou pomoc, a také znát kompetentní osoby na škole.

- 5) V rámci celostní prevence sociálně patologických jevů má škola zpracován Minimální preventivní program. Tento program se týká prevence rizikového chování dětí na základních školách. Jde o dokument, který shromažďuje soubor nástrojů, opatření a aktivit spojených se specifickou primární prevencí rizikového chování. Mezi rizikové chování řadíme i šikanu, a proto další složkou, která spadá pod minimální preventivní program, je program proti šikanování. Součástí je bezpečnostní plán školy, kde jsou objasněny konkrétní preventivní mechanismy, určené pro snížení výskytu šikany a pro její řízení. Další součástí je krizový plán, který se používá v případě, že byly potvrzeny případy šikany – jsou zde rozebrány postupy řešení krizových situací.
- 6) Na škole probíhají třídnické hodiny, kde mohou žáci vyjádřit svůj názor týkající se pobytu a fungování ve školním prostředí.
- 7) Pro účastníky šikany je zajištěna odborná pomoc v institucích, se kterými škola spolupracuje, jako například střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, orgán sociálně právní ochrany dětí, krizové centrum, Policie ČR apod. (© MŠMT 2016)

Je třeba, aby prevence byla ucelená a neopomínala žádnou oblast. Také z tohoto důvodu je nutné, aby na školách pravidelně probíhala výzkumná šetření sloužící k mapování výskytu šikany. Jedině tak je možné tento jev zachytit a získat informace o jeho šíření, potažmo o jeho nových formách a projevech.

1.6 Příčiny šikany

Za skutečností, proč k šikaně u dětí dochází, stojí mnoho faktorů. Kromě sociálních a psychických faktorů, musíme brát v potaz také biologické předpoklady agresora a oběti – jak říká Bendl (2003), jde o multifaktoriální podmíněnost šikany.

Příčiny tedy mohou být různého charakteru a projevovat se mohou i v osobnostních rysech agresorů a obětí. Ovšem za příčinami jednání, které nazýváme šikanou se mohou skrývat další rozmanité podmínky, které zahrnují sociální a kulturní prostředí, v němž jedinec vyrůstá. To, že agresori nejčastěji inklinují k agresivnímu a impulzivnímu jednání, bývá nezdídkou způsobeno následkem nepřiměřeného způsobu výchovy v rodině, kdy se dítěti například nedostávalo dostatečné pozornosti, lásky a přijetí či muselo snášet bití a kruté tresty, ponižování. (Bendl, 2003)

Šikana je neoddelitelnou součástí agrese, a proto je vhodné objasnit též příčiny zvýšeného výskytu agrese.

Příčiny zvýšeného výskytu agrese u dětí a mládeže dle Martínka:

- Špatná výchova dítěte v podobě nejasných pravidel. Jistota dítěte podléhá především pevnému a spolehlivému vedení rodiči a vychovateli. Je tedy potřeba dítěti nastavit jasná pravidla i určité hranice, při jejichž překročení následuje trest.
- Hranice školy a rodiny nejsou jednotné. Děti, které mají doma vymezeny velice nízké, popřípadě žádné hranice, mají potíže s přijetím žádoucího chování dle školního řádu. Takové děti často mají mylnou představu, že ostatní se jim musí přizpůsobovat a bezmezně jim projevovat respekt. Jestliže to ovšem ostatní děti přirozeně nepřijímají, chtějí toho agresora dosáhnout za pomoci síly a moci. Další možností jsou také situace, kdy výchova dítěte probíhá ve velice přísných podmínkách, s mnohdy až příliš striktními příkazy a celkovými nároky na dítě. V tomto případě jsou pro dítě hranice vymezeny školou příliš široké a skýtají mnoho možností k tomu, aby zkoušelo, jak mu určité chování ve škole projde, zatímco doma ne.
- Agrese a vliv skupiny. V některých skupinách se dítě může setkat s různými hodnotami, mimo jiné i s agresí/násilím, a má sklony k tomu se s těmito hodnotami ztotožňovat. Dítě se může se skupinovými hodnotami natolik ztotožnit, že svou vlastní identitu odsouvá a tím pak pod nátlakem skupiny přichází o kontrolu nad vlastním agresivním chováním a mnohdy koná tak, jak by sám za sebe nikdy nekonal. Ve skupinách, kde je agrese brána jako nástroj k sebeprosazení, vedoucí ke zlepšení skupinové pozice, je agrese běžným jevem. Role skupiny zde také má svou úlohu – člověk nabývá pocitu, že je něčeho součástí, někam patří a je nepostradatelný.
- Mezi faktory, které mohou přispět k příčině vzniku šikanování řadíme též mediální násilí. Média (televize, internet apod.) slouží také jako nástroj, kterým lze člověka nasměrovat v jeho uvažování a jednání, v případě dětí to platí dvojnásob. To, co děti zhlédnou v televizi mohou chtít snadno napodobit v reálném životě. Jak Martínek (2015, s. 94) zmiňuje, „časté pozorování násilí upevňuje přesvědčení dítěte, že agrese je přípustná, povolená a pomocí ní může řešit konflikty, do kterých se během života dostane.“ Děti sledují to, jak agrese navenek vypadá, ovšem důvodům chování agresora nerozumí. S vyšší mírou sledování akčních filmů plných násilí se také

zvyšuje potřeba dítěte napodobit zhlédnuté chování. To pak používá například u spolužáků, kteří se přirozeně takovému chování vyhýbají, čímž nevědomě a nechtěně utvrzují násilný postoj agresora, u něhož mohou být pozorovány sklony k řešení problémů zrovna takovým chováním. (Martínek, 2015, s. 82-95)

Kromě již vyjmenovaných příčin můžeme zmínit další nejčastější příčiny šikanování dle Bendla (2003), kterými jsou: touha po moci, touha ovládat druhé, motiv krutosti, snaha vypadat drsněji, potřeba vytahovat se před třídou, ale také zvědavost nebo nuda.

Z kapitoly vyplývá, že příčiny chování a pohnutek některých osob agresorů mohou být opravdu různé. Nicméně ve většině případů figuruje rodina a vliv jejího působení na dítě.

1.7 Důsledky šikany

Jednání a chování, které považujeme za šikanu s sebou přináší mnohdy závažné důsledky zejména na straně oběti. Ovšem také pro agresora skutečnost, že na škole šikanoval, může mít do budoucna dalekosáhlé následky.

Důsledky pro oběť

Žáci, kteří zažili šikanu se mnohdy cítí podřadně a ukřivděně. Ve škole se neprojevují a často tráví čas o samotě. V závažnějších případech šikany oběť často trpí následky celý svůj život, ať už se jedná o následky týkající se psychického, či fyzického zdraví. Existují i výskyty extrémních podob řešení z pohledu oběti, a tím je sebevražda – v případech, kdy oběť již nevidí žádné východisko, nechce snášet další nápor šikanování, schází jí podpora, rozhodne se pro konečné řešení (Bendl, 2003).

Z hlediska oběti jsou za důsledky šikanování považovány především ohrožení somatického a psychického zdraví. Působení stresu na psychiku je zde enormní. Problémy, které oběť šikany prožívá, mohou často souviset s posttraumatickou stresovou poruchou, která bývá následkem dlouhodobé a opakované pokročilé šikany. Posttraumatická stresová porucha mává projevy psychického i somatického rázu. (Bendl, 2003)

Tabulka 2 – Psychické a somatické důsledky

Psychické důsledky	Somatické důsledky
sklony k úzkostem a depresím	snížení celkové imunity
akcentace obranného postoje	poruchy spánku
senzitivní vztahovačnost	svalové napětí

(Šolcová, 1995 In Bendl, 2003, s. 35)

Za důsledek týkající se psychického rozpoložení oběti můžeme považovat i ten, kdy se u oběti prohlubují pocity méněcennosti. Postupem času totiž kvůli tomu, že u ní došlo k šikanování, získává oběť pocit, že je špatným člověkem, že si agresorovo jednání zasloužila a že je právoplatné. (Bendl, 2003)

Kromě závažných dopadů na psychiku oběti, šikanování může zanechat značné následky i v případě fyzického zdraví. Pokud se jedná o závažnou šikanu s použitím fyzického násilí, může u obětí dojít až k ohrožení na životě. (Kolář, 2011)

Důsledky pro agresora

V souvislosti s důsledky šikany pro agresory Bendl (2003) hovoří zvláště o eventuálním zafixování zkušenosti. Je zde riziko, že budou v agresivním jednání pokračovat i v dospělosti. Toto riziko může být sníženo, jestliže se podaří násilnému chování agresora v dětství zabránit.

1.8 Řešení šikany

Postup řešení je odlišný případ od případu, nicméně základní kroky je třeba při řešení šikany dodržovat. (Janošová, Říčan, 2010). Přičemž řešení jakéhokoliv případu šikanování je třeba brát seriózně a nepřeskakovat jednotlivé kroky v postupu – kroky musí být předem promyšleny. Pokud v průběhu řešení dojde k nesprávnostem, je zde riziko nebezpečí a poškození oběti. (Kolář, 2011)

Na řešení se kromě školní instituce mohou v závažnějších případech šikany podílet i externí odborníci – jako například pracovníci pedagogicko-psychologických poraden nebo středisek výchovné péče, popřípadě Policie České republiky nebo Orgán sociálně-právní ochrany dětí. (Vágnerová a kol, 2009, s. 29)

Postup při řešení počáteční obyčejné šikany dle Koláře:

- 1. odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany** – je třeba zjistit v jaké formě a v jakém rozšíření se šikana nachází. Tohoto lze docílit především z rozhovorů, jak je psáno v následujícím bodě.
- 2. rozhovor s informátory a oběťmi** – v případě, že na šikanu upozorní někdo jiný než třídní učitel, školní metodik prevence/výchovný poradce, je realizován

rozhovor s těmito informátory. Následně probíhají rozhovory přímo s oběťmi šikanování.

3. **nalezení vhodných svědků** – je třeba vybrat vhodné svědky šikany, jakožto členy skupiny. Jde o žáky, kteří nejsou vázáni na aktéra šikany a kteří oběť přinejmenším respektují.
4. **individuální rozhovory se svědky** – k zajištění soukromí rozhovorů, je třeba je uskutečňovat, aby probíhaly takovým způsobem, že o nich ostatní nevědí. V pozadí nesmí zůstat také zajištění bezpečnosti svědků, v každém případě je žádoucí vyhnout se konfrontaci agresora a oběti.
5. **ochrana oběti** – je nutné zajistit ochranu oběti po celou dobu vyšetřování, ve formě zvýšeného dozoru apod.
6. **předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:**
 - rozhovor s oběťmi, rozhovor s agresory – za předpokladu, že z předchozích postupů vyplývá, že se jedná o první dvě fáze šikany, je vhodné přemýšlet o metodě usmíření (popsána v kroku 7).
 - rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi – pokud předchozí zmíněná metoda v úvahu nepřichází, jinou možností je rozhovor s agresory, což je poslední krok ve vyšetřování šikany.
7. **realizace vhodné metody**
 - metoda usmíření – za určitých podmínek je vhodné realizovat tuto metodu, která spočívá v domluvě a usmíření mezi oběťmi a agresory, od trestání agresora je upuštěno. Jedná se o vedené společné hledání náprav a změn ve smyslu sdílení rozdílných pocitů oběti a agresora. Nejdůležitější je podpora způsobilosti agresora k empatii a k chápání toho, čím si musela oběť kvůli šikaně projít. Pokud je metoda použita v nesprávné fázi, může více ublížit než pomoci.
 - metoda vnějšího nátlaku – v případech, kdy není možné realizovat metodu usmíření, je třeba sáhnout po metodě vnějšího nátlaku. Tu zde charakterizuje výchovná komise, kde se sejdou pedagogové, agresor i rodiče agresora a řeší následná výchovná opatření.
8. **třídní hodina** – po realizaci jakékoliv z metod je vhodné je na závěr vždy oznámit ve třídě a zakončit. Ať už se jedná o metodu usmíření, kdy se zhodnotí snaha

subjektů při realizaci metody, nebo o metodu vnějšího nátlaku, kdy je nezbytností ve třídě oznámit tresty připadající agresorům za jejich chování.

- 9. rozhovor s rodiči oběti** – zajištění individuální schůzky s rodiči oběti je nezbytnou součástí vyšetřování šikany. Na schůzce jsou rodiči předány informace o současném stavu šikanování, jsou předkládána stanoviska školy a je na místě dohodnout se s rodiči na dalším postupu.
- 10. třídní schůzka s rodiči** – je vhodné rodiče žáků seznámit se skutečností, že ve třídě proběhlo šetření šikany a její řešení.
- 11. práce s celou třídou** – k vyrovnanosti vztahů ve třídě je zapotřebí systematická práce se třídou i po vyřešení aktuálního výskytu šikany. Jelikož šikana není pouze dočasný problém, musíme s ní také tak nakládat. (Kolář, 2011, s. 180-184)

Jak Kolář (2011) dále zmiňuje, v případě popsaného modulu řešení se však jedná o běžnou podobu šikany – nejvíce případů šikany bývá právě u tohoto typu, který se může rozšířit do závažnějších typů, pokud nedojde k včasnému zákroku.

Komplexní informace týkající se prevence a řešení šikany jsou popsány v Metodickém pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016).

2 KYBERŠIKANA

2.1 Kyberšikana jako pojem

Ačkoliv je pojem „kyberšikana“ nejen ve školním prostředí slovem stále více skloňovaným, nemá vyloženě jednotnou definici. Pojetí mohou být různá.

Kyberšikana se dá popsat jako „útoky prostřednictvím komunikačních technologií vůči osobě, která se v danou chvíli těmto útokům nemůže bránit“. (Černá a kol. 2013, s. 9)

Jde tedy o záměrné chování, projevující se agresivitou. Na svědomí ji může mít buď jednotlivec či celá skupina. Týká se především dětí a mladistvých, jelikož se zdá, že ti tráví na internetu více času v porovnání se staršími osobami. (Černá a kol., 2013)

Kyberšikanu můžeme též uvádět jako jednu z forem psychické šikany (Janošová, 2016). Jelikož tyto dva fenomény jsou spolu notně propojeny. „Kyberšikana se rozhodně nevylučuje s tradiční školní šikanou, její základní rysy a projevy tedy mohou být podobné, avšak na internetu mohou dosahovat jiných rozměrů.“ (Černá a kol, 2013, s. 20)

2.2 Formy a projevy kyberšikany

Formy kyberšikany

Formy nám v tomto případě charakterizují, na jakých místech v internetovém prostředí se s kyberšikanou lze setkat, kde probíhá.

Podoba kyberšikany také závisí na tom, přes které komunikační médium probíhá. Nejčastěji jde o sociální sítě. V dnešní době je to především Facebook (s ním spojené chatovací médium Messenger), Instagram, Twitter, Snapchat, Tiktok, Youtube, WhatsApp či Skype. Kromě sociálních sítí se tak děje i přes email, online hry, kde lze s protihráčemi chatovat, webové stránky a blogy. (Černá a kol., 2013)

Nemusí se ovšem jednat pouze o internetové připojení. Děje se tak i skrze mobilní telefon, přes textové zprávy. V nich se většinou vyskytují výhružky, či jiné slovní útoky. Za kyberšikanu, která se děje přes SMS zprávy můžeme považovat i opakované a vytrvalé posílání enormního množství textových zpráv oběti. (Rogers, 2011)

Ve výzkumech, které na téma kyberšikany již byly v minulosti realizovány, dochází k neshodným výsledkům. Děje se tak proto, že pro kyberšikanu neexistuje jednotná definice, ať už proto, že se liší v projevech, nebo výskytu. Za opravdovou kyberšikanu považujeme pouze takovou, která splňuje určitá kritéria. Těmi jsou opakovanost, dlouhodobost, a to, že oběť chování agresora vnímá jako ubližující. Naproti tomu útoky, které jsou jednorázové podoby, se označují jako „online obtěžování“, a ve srovnání s opravdovou kyberšikanou nezanechají v adresátovi zdaleka takové důsledky. (Černá a kol., 2013)

Projevy kyberšikany

Kyberšikana má, stejně jako tradiční šikana vícero podob. Na začátku kapitoly byly popsány určité prvky, podle kterých můžeme říci, že jde o kyberšikanu. Projevy mohou s sebou být navzájem propojeny, nebo se agresor zaměří pouze na jeden projev.

Nejčastěji se můžeme setkat s těmito projevy:

- **Vydávání se za jinou osobu (impersonace) a krádež hesla** – agresor se v online prostředí vydává za oběť. K tomuto činu si volí různé prostředky. Nejčastějším případem je vytvoření tzv. fake profilu, kdy oběti „ukradne online identitu“, vystupuje pod ní. Ovšem může jít i o situaci, kdy agresor vytvoří falešný profil, prostřednictvím kterého oběť obtěžuje. Agresor má utajenou, nebo vymyšlenou totožnost. (Černá a kol., 2013)
- **Vyloučení a ostrakizace** – jde o vyloučení oběti ze skupiny osob, do které by buď chtěla patřit, nebo patří. Toto se pojí s hledáním identity, které je zmíněno v předchozím bodě. Oběť ostrakizaci často nese těžce, je nešťastná zejména proto, že není zapojena do nějaké skupiny, do níž by chtěla patřit, ale nemůže. (Černá a kol., 2013)
- **Pomlouvání** – pomluvy se zejména v online prostředí rychle šíří a téměř není možné je zastavit. Pomlouváním rozumíme „sdělování nepravdivých informací o druhém, které má za cíl nějaký druh sociálního poškození nebo vyloučení.“ (Černá a kol., s. 27)
- **Flaming** – označení flaming znamená podle Černé a kol. (2013, s. 26): „prudkou hádku, která proběhne mezi dvěma či více uživateli nějakého virtuálního komunikačního prostředí, jako je například diskusní fórum nebo chat.“ Typicky jde o urážky a nádavky, či vyhrožování. Jestliže tato prudká hádka trvá déle, jedná se o

tzv. flame war. Tento projev kyberšikany se těžko posuzuje zvenčí, neb podobné hádky jsou na internetu dost často záměrně vyvolávány. (Černá a kol., 2013)

- **Kyberharašení** – kyberharašením chápeme stav, kdy agresor opakovaně zasílá zprávy, které oběť považuje za nevyžádané a tudíž nepříjemné. Agresor většinou opakovaně zasílá zprávy přes sociální sítě, či nevyžádané SMS/MMS zprávy přes mobilní telefon. Jde o jednostrannou konverzaci, agresor oběť neustále obtěžuje nevyžádanými zprávami, i přesto, že oběť se pokusila konverzaci ukončit. Jde o obtěžování osoby přes internet. (Rogers, 2011)
- **Kyberstalking** – opakované zasílání zpráv v internetovém prostředí či skrz mobilní telefon, které obsahují vyhrožování oběti, nebo dokonce vydírání, s cílem oběť zastrašit. Kyberstalking může postupně přejít i ve fyzické ohrožení oběti. Od kyberharašení jej můžeme odlišit tak, že při kyberstalkingu má oběť opravdu strach o své fyzické bezpečí, právě kvůli agresorovým výhrůžkám. (Černá a kol., 2013)
- **Kybergrooming** – jedná se o „psychickou manipulaci dítěte prostřednictvím moderních komunikačních technologií s cílem získat důvěru oběti, vylákat ji na osobní schůzku a zpravidla sexuálně zneužít.“ (Vaničková a kol., 2016, s. 22)
- **Sexting** – zahrnuje „tvorbu, zasílání a přijímání elektronických zpráv nebo materiálu se sexuálně explicitním/sexuálně sugestivním obsahem produkovaným dětmi a mladistvými.“ (Vaničková a kol., 2016, s. 21). V případě tvorby materiálu se sexuálně explicitním obsahem, tento materiál často vzniká pod tlakem, který na dítě vyvíjí dospělý. Zveřejnění materiálu na internetu může dříve či později vést až k vydírání. (Vaničková a kol., 2016)
- **Happy slapping** – pod tímto názvem se skrývá dnes již bohužel běžný jev. Jde o natočení a následné online šíření situace, kdy je oběť agresorem fyzicky napadána nebo ponižována. Podoba happy slappingu může vypadat například tak, že skupina spolužáků ve třídě fyzicky napadnou jiného spolužáka, který se proti přesile nemůže bránit. Přičemž celý akt je natáčen na mobilní telefon. V rámci dalšího ponižení oběti je video následně zveřejněno na internetu online. (Černá a kol., 2013)
- **Podvod** – je charakterizován následovně: agresor začne přesvědčovat oběť k vyzrazení tajemství, citlivých informací nebo k přiznání. Oběť mu podlehne a informace agresorovi předá, ten je následně veřejně umístí na internet (Rogers,

2011). Častou formou je zveřejnění intimních fotek, videí, či celých vláken zpráv, tzv. screenshotů konverzací. (Černá a kol., 2013)

Kyberšikana ve školním prostředí – mezi typické případy kyberšikany na školách patří zaznamenávání a následné sdílení situací ve škole na internetu, provokace a natáčení různých situací nebo třeba i nahrávání výuky. (Hollá, 2013)

2.3 Role v procesu kyberšikany

Aktér kyberšikany

Jak jsme již popsali v předchozí kapitole týkající se šikany (podkap. Příčiny šikany), sociální prostředí hraje velkou roli v potenciálním vzniku a vývoji šikany – a taktéž kyberšikany.

Při popisu kyberšikany tak musíme vzít v potaz role dalších aktérů, kteří jsou do ní ať už dobrovolně či nedobrovolně, zapleteni – spolužáci ve třídě, přátelé oběti, spojenci agresora, a obecně sociální okolí, kde je zaznamenán průběh. (Černá a kol., 2013)

Osobnostní charakteristiky – u agresorů se často objevují další problémy, jako časté záškoláctví, vandalismus, závislost na návykových látkách (včetně alkoholu). Ovšem toto není pravidlem, nemusí se vždy jednat o problémové žáky. Jako agresor může působit i zdánlivě vzorný a chytrý žák, který ale své chování chytře maskuje, a tak se o této skutečnosti nemusí dlouho dozvědět ani rodiče, ani škola. (Černá a kol., 2013)

Pádným důvodem, kvůli němuž agresori pokračují ve svém jednání je ten, že nemají dostatek schopnosti empatie. Což má za následek skutečnost, že agresor se nemůže vcítit do toho, co oběť prožívá. Agresorovo jednání je skryté za obrazovku počítače, agresor nemůže vidět, jak na to, co provádí, reaguje oběť. Nevidí před sebou lidskou bytost, které ubližuje, a proto v mnoha případech dochází k tomu, že agresor své jednání umocňuje (Černá a kol., 2013). Agresorem je také často člověk, který nemá ideální rodinné zázemí ve smyslu, že je ochuzen o pozornost rodičů. Rodiče nekontrolují, co dítě na internetu dělá, jak vystupuje v online prostředí, s kým chatuje apod. (Černá a kol., 2013)

Oběť kyberšikany

Obětí šikany na internetu se dnes může stát prakticky každý. Nejde o osobnostní charakteristiky. Na internetu se můžeme pohybovat v anonymitě a této skutečnosti agresori

náležitě využívají, neboť jsou přesvědčení že jejich jednání nelze poté dohledat. Za anonymitu se skrývají a své chování vyostřují do takové míry, která přestává být únosná.

Oběťmi kyberšikany (stejně jako u tradiční šikany) bývají také děti, jejichž přijetí kolektiv vrstevníků/spolužáků neschvaluje či dokonce zavrhuje. Mohou s tím souviset i jejich osobnostní charakteristiky – bývají nejistí, plaší a stydliví, úzkostní. V těchto případech se do obětí agresori „strefují“ například i ve skupinových chatech a oběť se takové smršti nedovede pořádně bránit. Co se týče vzhledu, bývají méně fyzicky atraktivní, může se něčím lišit od ostatních – brýle, styl oblékání, stavba těla, barva vlasů, barva pleti (Černá a kol, 2013).

Pár veřejných fotek na profilu sociální sítě oběti, dokáže například vyvolat reakci agresora v podobě opakovaných a dlouhodobých urážek, které jsou oběti nepříjemné, nebo například zneužití těchto fotek k vytvoření tzv. fake (falešného) profilu.

Děti by měly mít na svých účtech omezené množství informací, takové, které se nedají zneužít, např. veřejně viditelné datum narození, místo bydliště apod. I tímto se dá snížit riziko setkání s kyberšikanou. (Černá a kol., 2013)

2.4 Důsledky kyberšikany

Vzhledem k tomu, že se kyberšikana odehrává v online prostředí/ prostřednictvím mobilních telefonů, lze jen těžko poznat, že ke kyberšikanování došlo. Některé děti se často bojí o tomto problému mluvit, i z toho důvodu, že jim bude zakázán přístup na internet (Hollá, 2013).

Také učitelé si nejsou vždy vědomi šikany u žáků, ke které dochází v kyberprostoru. Pokud se zaměříme na ochotu oběti svěřit se se svými zkušenostmi dospělému – rodičům nebo učitelům, zjistíme, že značný počet obětí se dospělým často nesvěří. (Waasdorp a Bradshaw, 2015 In Astor a Benbenishty, 2019). Je zřejmé, že budování důvěrných vztahů mezi učiteli může odstranit některé překážky, které brání žákům ve sdílení jejich zkušeností s kyberšikanou. Této důvěry lze částečně dosáhnout aktivním nasloucháním oběti a empatií, ovšem dalším důležitým faktorem je také zajištění ochrany studentů způsobem, který je nebude izolovat od jejich vrstevníků proto, že jsou „práskači“. (Astor a Benbenishty, 2019)

Z některých specifických projevů chování dítěte lze říci, že je důvodné podezření na kyberšikanování dítěte. Dá se říct, že kyberšikana způsobuje mnohdy horší důsledky než tradiční šikana. Kyberšikana oběti ubližuje psychicky a emocionálně, třebaže nezahrnuje fyzický osobní kontakt. Na psychiku oběti toto jednání může mít obrovský dopad. Že je téma dopadu kyberšikany velice závažné, dokládají i některé případy ze zahraničí, které skončily i sebevraždou oběti. (Hollá, 2013)

Mezi psychické krátkodobé důsledky kyberšikany řadíme úzkosti, depresivní nálady, emocionální stres, psychosomatické problémy či dokonce myšlenky na sebevraždu. Do dlouhodobějších důsledků můžeme zařadit vysokou míru deprese, snížené sebevědomí, zvýšený neuroticismus v dospělosti, ale také zážitky a vzpomínky, které oběť bude mít pravděpodobně stále v paměti. To, že se stalo obětí kyberšikany, se může podepsat na vývoji osobnosti a duševním zdraví dítěte. (Hollá, 2013)

Obecné důsledky kyberšikany:

- ztráta sebevědomí a sebeúcty, pramenící z kritiky a obviňování,
- duševní tíseň při používání internetu kvůli strachu z dalšího obtěžování,
- deprese a strach způsobený útokem na člověka,
- opakované špatné sny o agresorovi a o jeho obviňování → což vede také k nedostatku spánku,
- šok ze zavraždění. (Hollá, 2013, s. 58-59)

Pokud kyberšikana trvá delší dobu, žáci se začnou uzavírat vnitřně do sebe, objevuje se snížení až ztráta celkové komunikace s okolím. Do budoucna oběti dokonce mohou mít obtíže s navazováním mezilidských vztahů i obecně v mezilidské komunikaci. (Hollá, 2013)

Důsledky kyberšikany sociálního rázu mohou být následující:

Oběť se cítí osaměle, má časté absence ve vyučování, zhoršují se studijní výsledky. Dále sem můžeme zařadit úteky z domova nebo užívání alkoholu a návykových látek. Obecně se kvůli online útokům oběť vyhýbá přirozenému kontaktu s vrstevníky. (Hollá, 2013)

Žák, který zažívá kyberšikanu, je v obtížné situaci. Dlouhodobá kyberšikana vede ze strany oběti k tomu, že omezuje využití komunikačních technologií na minimum, nebo je dokonce přestane zcela používat. Toto následně může vést i k jeho vyloučení z kolektivu. (Hollá, 2013).

Pokud se žák stane obětí kyberšikany, podstatné je se zaměřit na jeho vztahy s vrstevníky (i spolužáky) a na jeho celkovou komunikaci v online prostředí. Přičemž je potřeba vzít na vědomí věk potenciální oběti v celkovém kontextu problému. (Černá a kol., 2013)

2.5 Prevence kyberšikany

Pro některé lidi, zejména děti, se fenomén kyberšikany může zdát zábavný. Za účelem pobavení někoho pod rouškou anonymity vydírají či ponižují přes internet. Takové vnímání by mělo být zcela změněno. Je důležité zejména dětem ukázat, že kyberšikana je velice vážným jevem a rozhodně ne zábavným. Důkazem tohoto tvrzení jim mohou být důsledky, které jsou popsány v předchozí kapitole. Podstatné je, aby děti byly vedeny k empatii, aby neodpovídaly na agresi agresí. Empatický člověk se dokáže do druhé osoby vcítit a představit si, co druhá osoba asi prožívá. Z tohoto důvodu by empatický člověk zřejmě nikdy nepodnikl takové jednání, které by se jemu samému nelíbilo. (Hollá, 2013)

Hojně oceňovaným preventivním projektem, který zasvěcuje do problematiky kyberšikany se stal projekt E-Bezpečí, který je podporován MŠMT i Policií České republiky. Projekt vznikl v rámci Centra prevence rizikové virtuální komunikace pod záštitou Univerzity Palackého a spolupracuje i s dalšími organizacemi. Činnost projektu zahrnuje organizaci různých besed, přednášek a ostatních preventivních aktivit spojených nejen s kyberšikanou. Na jeho webových stránkách www.e-bezpeci.cz lze najít spoustu užitečných informací týkajících se pohybu a bezpečnosti na internetu. (E-bezpeci.cz, ©2008-2020)

Prevence na úrovni instituce (školy)

Jelikož jsou informační a komunikační technologie již běžnou součástí života, je důležité, aby součástí vzdělávacích institucí byla bezpečnost žáků, kteří přicházejí do styku s těmito technologiemi. Základním pilířem prevence by mělo být nejdříve vytvoření bezpečného a pozitivního klimatu ve škole, které se vyznačuje otevřeným a vřelým přístupem a dobrými vztahy. U kyberšikany jde o to, aby jí věnovali pozornost všichni, kterých by se mohla dotýkat – žáci, učitelé, rodiče. Každé podezření na začínající či probíhající chování, které by mohlo značit kyberšikanu by měli pedagogové či ostatní zaměstnanci školy nahlásit a řešit. Sebemenší známku, která by mohla ukazovat na kyberšikanování, je třeba vzít v potaz. (Hollá, 2013)

To, že je dále celá konkrétní záležitost kyberšikany řešena a vyšetřována, je ovšem pouze zlomek ve zvládnutí celého problému. Dalšími součástmi jsou pedagogická řešení, náprava chyb a především prevence – mezi jednotlivé kroky v oblasti prevence, které jsou předkládány, patří fakt, že by se mělo zvýšit povědomí o rizicích pobytu na internetu. Jiným důležitým krokem je vytvoření plánu prevence. Dále také vytváření zásad prevence by mělo probíhat tak, aby odpovídalo technickému pokroku (čím více se stává technika vyspělejší, tím více na to musí ta opatření reagovat a je třeba aby byla pravidelně aktualizována a vyhodnocována). (Hollá, 2013)

Jako taková první pomoc pro žáky, kteří se ocitli zasaženi kyberšikanou, se uvádí jednoduchý postup, 3 nezákladnější normy, dle kterých se lze řídit v případě, že ke kyberšikaně dojde:

1. Stop – přestat s agresorem komunikovat;
2. Block – zamezit agresorovi další přístup;
3. Talk – říct to někomu dospělému. (School Libraries in Canada, 2006 In Hollá, 2013)

Autoři CH. F. Brown a M. K. Demaray představili v roce 2012 model zahrnující prevenci a intervenci kyberšikany, kde rozebírají hlavní stupně prevence a intervence kyberšikany.

Fáze efektivní prevence a intervence kyberšikany ve školním prostředí dle CH. F. Browna a M. K. Demaraya:

1. **Vytvoření plánu** – na prvním místě je vize plánu, jak lze s možnými nastalými situacemi, které se týkají kyberšikany, nakládat. Důležitým faktorem je permanentní vzdělávání a rozšiřování znalostí o řešení problematiky kyberšikany u kompetentních osob. Kompetentními osobami v tomto případě mohou být: školní psycholog, školní metodik prevence, výchovný poradce, sociální pedagog, speciální pedagog. Takový okruh osob má za úkol seznámit se s projevy kyberšikany, jejími formami i důsledky. Dalším krokem je zjištění výskytu šikany a kyberšikany na škole a posledním krokem je vytvoření hotového preventivního a intervenčního programu
2. **Realizace prevence a intervenčních technik** –V tomto kroku je důležité zejména rozšířit povědomí o rizicích používání internetu a kyberšikaně. Spousta dětí internet využívá bez toho, aniž by věděla, s čím vším se v online prostředí mohou setkat. Informace jsou určeny jak žákům a učitelům, tak rodičům. Je spousta prostoru, kde takové informace mohou být předány. Organizují se různé přednášky a besedy ohledně problematiky, rodičovská sdružení, téma se také může probírat na

třídnických hodinách. Dalším krokem v tomto bodě je tvorba určitého systému postupů a preventivních intervencí zaměřených na snížení výskytu kyberšikany ve školním prostředí, což bývá realizováno za pomoci výcviků, kurzů a cvičení. (Hollá, 2013)

3. **Stanovení trestů za porušení podmínek** – Měly by být stanoveny podmínky použití informačních a komunikačních technologií ve školním prostředí. Například použití mobilního telefonu v průběhu vyučovací hodiny, či zákaz přístupu na webové stránky s citlivým obsahem na školním počítači. Pedagogové by měli žáky informovat o takových podmínkách a důsledně také kontrolovat jejich dodržování. Za porušení podmínek by měly být stanoveny adekvátní tresty. Tyto podmínky by měla škola přehledně mít uvedeny ve školním řádu, spolu s možnými sankcemi za jejich nedodržování a porušení.
4. **Ohlašování případů kyberšikany ve školním prostředí** – pro nahlašování případů kyberšikanování by měl být určený jednotný systém. Nejdůležitější je umožnit nahlašování případu kyberšikany v anonymitě. Druhým krokem je poradenství a pomoc oběti, kdy podstatný je zejména individuální přístup. Posledním krokem je formální postup řešení kyberšikany. Na utváření tohoto postupu se kromě kompetentních osob ve školním prostředí, mohou účastnit další příslušné orgány – jako například pedagogicko-psychologické poradny, Orgán sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR. (CH. F. Brown a M. K. Demaray, 2012 In Hollá, 2013, s. 67-68)

Stejně jako v případě šikany se školy i v tomto případě řídí dle Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016).

Úspěšná zbraň v boji s kyberšikanou bývá skutečně prevence, zejména ta primární, kdy nejde o řešení již vzniklého problému, nýbrž o předcházení skutečnosti, že vůbec problém vznikne. Tímto se zabývají především minimální preventivní programy základních školách, kde se v rámci prevence ve škole provozují různé aktivity zaměřené na danou záležitost, přednášky a workshopy. Mimo to, že se žáci dozvědí o problému spoustu informací, nebudou mít problém jej rozpoznat a také budou vědět, kam by se měli obrátit, pokud se s tímto problémem setkají. (Rogers, 2011)

Čím více se technologie vyvíjejí, čím stále více směřují k vyšší vyspělosti, tím se také zvyšují rizika užívání internetu a s tím potenciálně spojených nových forem a projevů kyberšikan. Je důležité sledovat tento vývoj a trendy, a v opatřeních na to reagovat, aktualizovat je a zejména děti s nimi pravidelně seznamovat, jelikož pokles či úplné vyloučení agresivního chování, které se do školy dostává za pomoci komunikačních technologií, je hlavním cílem preventivních aktivit na školách. (Hollá, 2013)

Dalším cílem preventivních aktivit je, aby si děti uvědomovaly veškerá rizika spojená s pohybem v online prostředí, zejména komunikací na sociálních sítích a pochopily svou odpovědnost a možné následky svého jednání. (Čech a Zvoníčková, 2017)

Prevence na úrovni rodiny

Jak již bylo zmíněno, rodina často působí jako důležitý faktor při socializaci jedince a také hraje důležitou úlohu v navazování mezilidských vztahů a komunikace. V rámci správné výchovy dítěte je proto třeba v roli rodiče myslet i na rizika pobytu dítěte na internetu. Co se týče prevence kyberšikan, účinným prostředkem při prevenci v domácím prostředí je kontrolování veškerých aktivit dětí na internetu i mobilním telefonem. Rodiče tak konají ve snaze dítě ochránit před potenciálně nebezpečnými aktivitami v online prostředí. Kromě toho by také rodiče své dítě měli poučit o vytváření obsahu a předávání informací na internetu – pokud dítě cokoliv na internetu bude sdílet, je to již veřejným obsahem, kdokoliv s internetovým připojením k těmto informacím může mít přístup. (Hollá, 2013)

Dalším způsobem, jak své dítě na internetu chránit je využití rodičovského zámku. Zde je možnost nastavení povoleného obsahu webových stránek nebo naopak zákaz přístupu, rodič si může zkontrolovat kolik času dítě na internetu strávilo, jaké stránky navštívilo, či s kým chatovalo (Hollá, 2013). Nabízí se tady ale otázka narušení mnohdy křehké důvěry mezi rodičem a dítětem.

Ovšem k tomu, aby rodina skutečně byla součástí efektivní prevence kyberšikanování je zapotřebí především informovanost. Informace o kyberšikaně, jejích formách, projevech, důsledcích. Informovaní rodiče mohou snáze do dění včas zasáhnout, pokud se jim bude zdát, že bezpečnost jejich dítěte na internetu se neubírá správným směrem.

2.6 Rozdíly kyberšikany a školní šikany

Šikana v online prostředí a tradiční školní šikana jsou jevy, které jsou spolu mnohdy spojené. Provázanost tradiční školní šikany s kyberšikanou můžeme přirovnat ke stromu, a jeho větvím. Tyto větve symbolizují formy šikany, kdy kyberšikana je jednou z nich.

Kyberšikana je totiž mnohdy dalším stupněm v tradičním školním šikanování. Kyberšikana se ale děje v online prostředí, což se v mnoha faktorech od tradiční školní šikany liší. Například z hlediska toho, že agresor je skrytý a nevidí, jak na to, co provádí, reaguje oběť. Nevidí před sebou člověka, kterému ubližuje, jeho reakce, a proto v mnoha případech dochází k tomu, že agresor své jednání umocňuje. Hlavním rozdílem mezi těmito dvěma jevy tedy spočívá v tom, že v případě kyberšikany je agresor často anonymní. (Černá a kol., 2013)

Internet je tedy další místo, kam se školní tradiční šikana rozšířila. Často je situace taková, že kyberšikana slouží jako pokračování šikanování, které probíhalo ve škole – pouze se přesune na internet či mobilní telefon. (Černá a kol., 2013)

Anonymita agresora je jedním z nejhlavnějších rozdílů mezi šikanou a kyberšikanou. Šikana často zahrnuje fyzické útoky, což u kyberšikany není možné, jelikož probíhá v online prostředí. Kde agresor oběti často vyhrožuje a zastrašuje ji právě fyzickými útoky. Agresor kyberšikany běžně spoléhá na to, že jeho identita je anonymní a že se „schová“ za obrazovku počítače. V případě kyberšikany si agresor dovolí mnohdy mnohem víc, než by si dovolil při osobním setkání.

3 VĚKOVÉ A OSOBNOSTNÍ CHARAKTERISTIKY ŽÁKA V RANÉ ADOLESCENCI

Je zřejmé, že šikana může probíhat na všech stupních školního vzdělávání, od škol mateřských až po školy vysoké – jak říká Bendl (2003, s. 35), „šikana je hrozivý fenomén, který začíná provázet děti od předškolního věku. totálně paralyzuje výchovnou funkci skupiny a proměňuje její působení v destruktivní.“).

Tato práce se zabývá šikanou a kyberšikanou u žáků základních škol, konkrétně 2. stupně. V tomto věku dochází k mnoha změnám, na které jednotlivci mohou různě reagovat (i v závislosti na osobnosti daného jedince). Je na místě představit si některé věkové a osobnostní charakteristiky adolescenta, abychom mohli lépe pochopit jeho chování.

Období, kdy dítě navštěvuje druhý stupeň základní školy, nazýváme starší školní věk. Ten trvá zhruba okolo 11.-15. roku života, od nástupu na druhý stupeň (šestá třída) až do ukončení školní docházky (devátá třída). V tomto období mluvíme o první fázi dospívání = raná adolescence. V životě adolescenta dochází k nejrůznějším změnám, ať už fyzickým (pohlavní dozrávání, změna vzhledu) tak psychickým (změna způsobu myšlení, emočního prožívání). Dítě se zpravidla snaží osamostatnit a začíná se odpoutávat od rodiny. (Vágnerová, 2011)

V tomto věku ovšem také dochází k rozšiřování mezilidských vztahů odehrávajících se mimo rodinu. Dítě přichází do styku s autoritami – učiteli a jinými dospělými, ale také s vrstevníky. V sociálních skupinách nabývá dítě dalších zkušeností týkajících se rozmanitých sociálních rolí. Je třeba zmínit tři důležité oblasti, které jsou ve školním věku důležité pro rozvoj osobnosti dítěte:

- rodina,
- škola,
- vrstevnická skupina. (Vágnerová, 2011, s. 312)

Rodina plní základní funkci sociálního a emočního zázemí dítěte. Také má ale vliv na činnosti konané mimo rodinu, a to tím způsobem, že jsou prostřednictvím rodiny dítěti nastavena určitá pravidla a určité hranice (ty se mohou týkat též školních výsledků). (Vágnerová, 2011)

Také škola je pokládána za podstatnou část v oblasti rozvíjení osobnosti dítěte. Představuje možnost postupného začlenění do společnosti, rozvoje žádaných a uznávaných kompetencí a také vystupování. Díky škole lze získávat předpoklady k dalšímu společenskému uplatnění, ale také se zde žáci učí zvládat i první neúspěchy. Škola pro dítě představuje obrovskou životní zkušenost. Poskytuje mu určitý nadhled a také mu stanovuje nějaké cíle, kterých by mělo dosáhnout. V účinku toho probíhá osvojování určitých schopností, znalostí a dovedností, které dítě potřebuje k tomu, aby cílů dosáhlo. Hodnocení výkonů, které dítě ve škole podává, je mnohdy zásadní i pro jeho společenskou pozici. A to zejména z hlediska budoucí volby povolání, protože úspěšnost ve škole představuje základ profesní volby. (Vágnerová, 2011)

Vrstevnícká skupina – kontakt s vrstevníky nabízí možnost rozvíjení jiných vlastností a dovedností, než je běžné u kontaktu s dospělými. Dítě se s vrstevníky stále více identifikuje, jsou rozvíjeny symetrické vztahy, vrstevníci pro dítě znamenají dosažitelný vzor ve způsobech chování a ve výkonu. Dítě může být motivováno tím, že se s vrstevníky porovnává a snaží se dopracovat ke stejné úrovni jako oni (Vágnerová, 2011).

Zapojením do kolektivu vrstevníků jsou u dítěte tedy trénovány a osvojovány různé sociální dovednosti a také sociálně-komunikační strategie. Sem řadíme například: schopnost spolupráce, umění dělání kompromisů, řešení konfliktů (Thorová, 2015).

Jak Vágnerová (2011) dále uvádí, dítě se stále učí řešit různé rozepře a problémy, které se ve skupině mohou dít, což je další součástí úspěšné socializace.

Pokud dítě není vrstevníky přijato, dochází ke zdánlivě bezvýchodné situaci v podobě sociálního handicapu. Z toho důvodu je třeba dbát na řádnou socializaci dítěte ve všech směrech a pozorovat též jeho vztahy s vrstevníky. (Thorová, 2015)

Při snaze být a zůstat v kolektivu vzniká na dítě značný sociální tlak. Dochází i ke změně chování dítěte, když je vrstevníky hodnoceno – pozitivně i negativně. Pozitivní vyhodnocení se projevuje obdivem vrstevníků a přijetím do kolektivu. Kdežto při negativním vyhodnocení, může jít o vyloučení ze skupiny – ostrakismus, často první fáze šikany. Vrstevníci mohou mít na dítě vliv v dobrém smyslu, jenže také v tom špatném, jelikož mohou přispívat i ke špatnému chování, kde můžeme zařadit třeba právě agresivitu a šikanu. (Thorová, 2015)

Dvě významné složky, kterými jsou škola a rodina, určující socializaci člověka, na ní mají odlišný podíl. A to v takovém smyslu, že ve školním prostředí dítě nabývá mnohých jiných zkušeností a zážitků než v tom rodinném. Škola povzbuzuje přijetí a uznání nových hodnot, může vcházet do popředí hodnotového žebříčku dítěte, kdy se může cílit na kvalitní výkon a snahu získat si ve třídě své místo. Škola má také svá pravidla, normy, řád. Ty žák musí respektovat, jinak musí počítat s následky, potažmo trestem. Ve škole si dítě osvojuje určitý způsob fungování ve společnosti a také získává nové návyky, které dosud v rodině nepotřebovalo. (Vágnerová, 2011)

Celková proměna osobnosti člověka nastává v psychické, somatické a sociální oblasti. „Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale vždy je významně ovlivňují psychické a sociální faktory, s nimiž jsou ve vzájemné interakci.“ (Vágnerová, 2011, s. 367). Fáze dospívání se vyznačuje snahou jedince o dosažení určitého postavení ve společnosti, a hledání a přijímání své identity. Na což odkazuje také Eriksonův model epigenetického vývoje lidské osobnosti, kdy právě období dospívání je dle něj typické hledáním vlastní identity. (Vágnerová, 2011)

Je evidentní, že u žáka navštěvující druhý stupeň základní školy mají vliv především tři důležitá společenství a to rodina, vrstevnická skupina a škola. V rané adolescenci, ač je rodina, jakožto zdroj zázemí důležitá, dítě se snaží postupně vymaňovat z jejího vlivu. Vrstevnická skupina má na žáka v tomto období největší vliv, žák si hledá své místo v kolektivu a snaží se také hledat sám sebe a utvářet nějaké životní hodnoty, ke kterým cílí. Škola pro žáka představuje možnost realizace a objevování svých schopností.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum jsme se rozhodli zaměřit na kyberšikanu jakožto specifickou formu šikany právě z důvodu momentální situace, kdy děti nejsou ve škole přítomny.

Předložený výzkum se zabývá výskytem kyberšikany u žáků druhého stupně základní školy. V následujících podkapitolách jsou popsány výzkumné cíle a výzkumné otázky. Dále je zde objasněn výzkumný soubor. Nechybí ani popis výzkumné techniky. Součástí kapitoly je též sběr a zpracování dat.

Výzkumem se tedy snažíme zachytit případný výskyt kyberšikany u žáků konkrétní základní školy. Zkoumaná škola projevila zájem o výstup z výsledků a závěrů zjištěných výzkumem, což může být jedním z kroků k vylepšení opatření směřujících k omezení či zamezení jevu, či ke zlepšení aktuální situace.

4.1 Výzkumné cíle

Vzhledem ke zkoumání této problematiky, hlavním cílem výzkumu je zjištění výskytu kyberšikany u žáků druhého stupně základní školy ve Zlínském kraji.

Hlavní výzkumný cíl: Zjistit výskyt kyberšikany u žáků druhého stupně základní školy ve Zlínském kraji.

Dílčí výzkumné cíle:

1. Zjistit, jak žáci v online prostředí tráví čas. → položky č. 3, 4, 5, 6
2. Popsat průběh online výuky v době pandemie. → položky č. 7, 8, 9, 10
3. Zjistit jaké mají žáci povědomí o fenoménu kyberšikany. → položky č. 11, 12, 13, 17,
4. Zjistit, jak jsou žáci s problematikou tohoto jevu seznámeni. → položky č. 20, 21, 22, 23
5. Zjistit, zda a s jakými projevy kyberšikany se žáci již setkali. → položky č. 14, 15
6. Zjistit, zda se mezi žáky nacházejí oběti kyberšikany a iniciátoři kyberšikany. → položky č. 16, 18, 19

4.2 Výzkumné otázky

Následující výzkumné otázky vycházejí z výše uvedených cílů.

Hlavní výzkumná otázka: Vyskytuje se na škole kyberšikana?

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) Jak žáci v online prostředí tráví čas?
- 2) Jaký je průběh online výuky v době pandemie?
- 3) Jaké mají žáci povědomí kyberšikaně?
- 4) Jak jsou žáci s problematikou tohoto jevu seznámeni?
- 5) Setkali se žáci s nějakými projevy kyberšikany, popř. s jakými?
- 6) Nacházejí se mezi žáky oběti a iniciátoři kyberšikany?

4.3 Druh výzkumu

Za účelem zjištění, zda se na škole vyskytuje kyberšikana a v jaké formě, bylo zvoleno kvantitativní pojetí výzkumu, který je založen zejména na získávání číselných dat. Je potřeba posbírat co nejvíce dat, aby z toho byl vyvozen nějaký závěr. V kvantitativně orientovaných výzkumech je získáváno velké množství číselných údajů – dat – za relativně krátký čas (Chráska, 2016).

Při kvantitativním druhu výzkumu jsou využívány techniky jako jsou experimenty a dotazníky. Pro tuto práci byla zvolena technika zjišťování dat pomocí dotazníku. Výhodou kvantitativního výzkumu je, že jeho výsledky jsou stručné a přehledné (Chráska, 2016). Což znamená, že prakticky ihned po sesbírání a vyhodnocení dat můžeme tvořit nějaké závěry výzkumu a podložit je zjištěnými statistikami.

4.4 Výzkumný soubor

Základním souborem pro tento výzkum jsou žáci druhého stupně základní školy, nacházející se ve Zlínském kraji. Respondenty jsou žáci 7.-9. třídy, ve věkové kategorii 11-15 let. Výzkumu se zúčastnilo celkem 87 žáků.

Výzkumný soubor jsme vybrali pomocí dostupného výběru. Školu, kterou jsme oslovili s úmyslem o zapojení do výzkumného šetření, jsme kontaktovali skrze školní výchovnou poradkyni, která souhlasila se zprostředkováním výzkumu. Respondentům byl rozeslán online dotazník. Data, která byla do tohoto výzkumu získána, pochází od respondentů, kteří byli ochotni vyplnit dotazník.

4.5 Výzkumná technika

Zvolenou výzkumnou technikou kvantitativního výzkumu je dotazník. Ten představuje soubor otázek, které zjišťují nějakou skutečnost. Jak Chráska (2016) uvádí, výhodou techniky dotazníku je rychlý a ekonomický sběr dat od většího počtu respondentů. Dotazník tedy volíme proto, že bude nutné zkoumat větší počet respondentů. Nedostatek této techniky ovšem je, že neodráží realitu, jelikož respondenti často odpovídají tak, jak se oni vidí, nebo jak chtějí být ostatními viděni. (Chráska, 2016)

V rámci této techniky jsme vytvořili dotazník s hlavním cílem zjištění výskytu kyberšikany u konkrétní školy ve Zlínském kraji. Při tvorbě dotazníku jsme se inspirovali již vytvořeným dotazníkem – Dotazník pro mapování kyberšikany ve školách (©2012), který slouží pro odhalení kyberšikany na školách. Tento dotazník byl konstruován v rámci projektu Bezpečně v kyberprostoru. Použité položky z původního dotazníku byly upraveny, některé možnosti odpovědí byly zmodernizovány, aby odpovídaly současné podobě pohybu na internetu.

Co se týče skladby dotazníku, dotazník obsahuje celkem 23 položek. Skladbu dotazníku tvoří 10 škálových otázek, 8 uzavřených otázek a 5 polouzavřených, kde v nabízených odpovědích je nabídnuta volba „jiná odpověď“, kde respondent může napsat svou vlastní odpověď, která v uvedených není. Na úvodní straně dotazníku byl vysvětlen záměr výzkumu a také ubezpečení, že dotazník je anonymní, respondenti byli s touto skutečností seznámeni. Dotazník je přiložen v příloze práce.

Pro zprostředkování výzkumu na vybrané škole jsme zkontaktovali kompetentní osobu, a to výchovnou poradkyni, která požadavek s dotazníky dále předala třídním učitelům příslušných tříd. Ti pak dotazník zprostředkovali dále žákům. Dotazník byl tedy respondentům zaslán online, kvůli nynější situaci skrz pandemii není dovolena osobní přítomnost na škole.

4.6 Předvýzkum

Při konstrukci dotazníku jsme dbali na to, aby byly jeho položky a předkládané odpovědi pro respondenty srozumitelné. Z tohoto důvodu proběhl předvýzkum, kdy odkaz na elektronický dotazník byl zaslán pěti respondentkám ve věku 14-15 let, což je odpovídající

požadované věkové kategorii. Po vyrozumění nejasností (otázka č. 6) byl dotazník upraven a následně zprostředkován žákům zkoumané školy.

4.7 Způsob zpracování dat

Výsledky dotazníkového šetření byly zpracovány za pomoci elektronického portálu survio.com, přes který byl dotazník také konstruován a za pomoci programu MS Excel. Tabulky a grafy nám zobrazují absolutní a relativní četnosti sesbíraných dat. Počet žáků nám ukazuje absolutní četnost. Relativní četnost ukazuje jak velká část z celkového počtu, připadá na tu danou konkrétní hodnotu, lze ji vyjádřit také v procentech (Chrásková, 2016). Na základě získaných dat jsou výsledky výzkumu u vybraných položek zobrazeny ve formě grafů či tabulek.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V této kapitole jsou předložena výsledná data získaná výzkumným šetřením – dotazníkem. Položky odpovídají jednotlivým výzkumným otázkám. K položkám jsou vytvořeny přehledné grafy.

Návratnost dotazníku byla, jak jsme vzhledem k momentální situaci v podobě výuky na dálku, vcelku nízká. Sběr dat probíhal v měsících březen a duben 2021. Dotazník vyplnilo 87 žáků, z toho 51 dívek (58,6 %) a 36 chlapců (41,4 %).

Tabulka 3 – Pohlaví respondentů

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
dívka	51	58,6 %
chlapec	36	41,4 %
Celkem	87	100 %

Dotazníkového šetření se zúčastnili žáci sedmých, osmých a devátých tříd základní školy. Z příložené tabulky můžeme vyčíst, že respondentů sedmých tříd je ve výzkumu zastoupeno nejvíce – 43 (49 %), z osmých tříd odpovídalo 18 (28 %) žáků, a respondentů navštěvujících devátou třídu je nejméně – 16 (18 %).

Tabulka 4 – Třídy

Třída	Absolutní četnost	Relativní četnost
7.	43	49,4 %
8.	28	32,2 %
9.	16	18,4 %
Celkem	87	100 %

V následujících podkapitolách budou analyzovány všechny výzkumné otázky pomocí jednotlivých přiřazených položek z dotazníku.

5.1 Trávení času v online prostředí

Výzkumná otázka: Jak žáci v online prostředí tráví čas?

Položka č. 3 – Vyber, které komunikační kanály na internetu nejvíce používáš.

Respondenti měli možnost vybrat více odpovědí reprezentujících komunikační média, která jsou v současnosti k dispozici. Jak lze vidět v tabulce níže, nejvíce žáci navštěvují Instagram – 78 (89,7 %), Facebook (messenger) 61 (70,1 %), Youtube 56 (64,4 %) a TikTok 53 (60,9 %). Naopak nejméně navštěvují respondenti Twitter – 3 (3,4 %) a Skype 1 (1,1 %). Možnost vypsání jiných komunikačních médií zvolilo 17 (19,5 %) respondentů, kteří vypsali platformy Discord, TeamSpeak či Spotify.

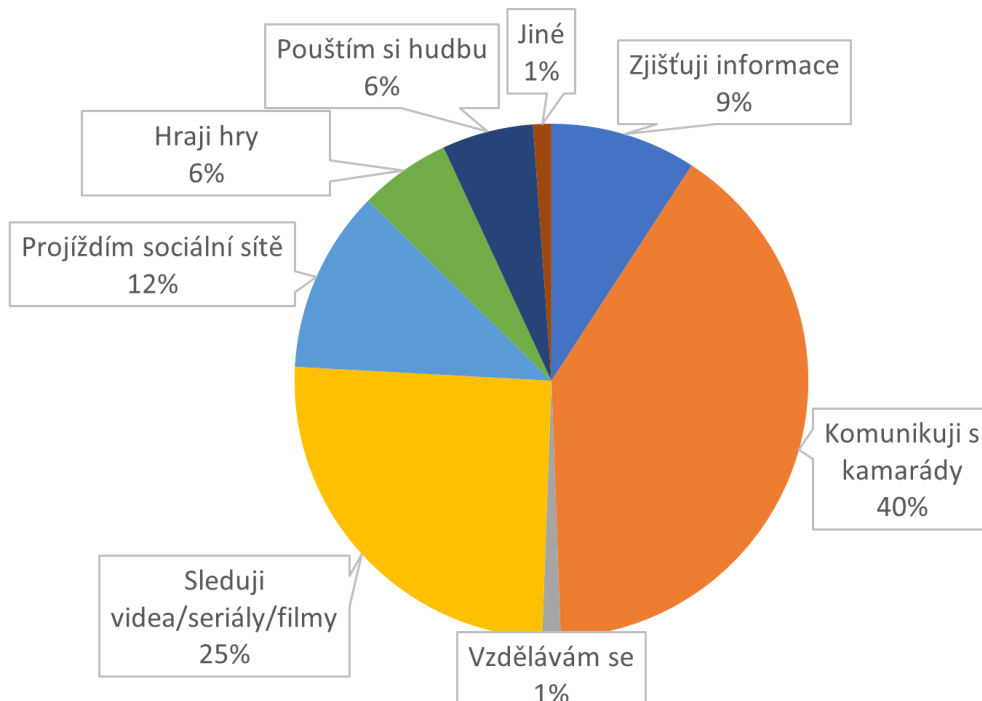
Tabulka 5 – Komunikační kanály

Komunikační kanál	Absolutní četnost	Relativní četnost
Facebook (messenger)	61	70,1 %
Instagram	78	89,7 %
Twitter	3	3,4 %
WhatsApp	28	32,2 %
Snapchat	29	33,3 %
TikTok	53	60,9 %
Skype	1	1,1 %
Youtube	56	64,4 %
Jiné	17	19,5 %

Položka č. 4 – Na internetu nejčastěji:

V této položce respondenti měli vybrat jednu činnost, kterou na internetu provádí nejčastěji. Z nabízených odpovědí vybralo možnost „komunikuji s kamarády“ 35 (40,2 %) žáků. Odpověď „sleduji videa/seriály/filmy“ zvolilo 22 (25,3 %) žáků, „projíždím sociální sítě“ 10 (11,5 %) žáků a „zjišťuji informace“ 8 (9,2 %) žáků. Hraní her – 5 (5,7 %) a stejně tak

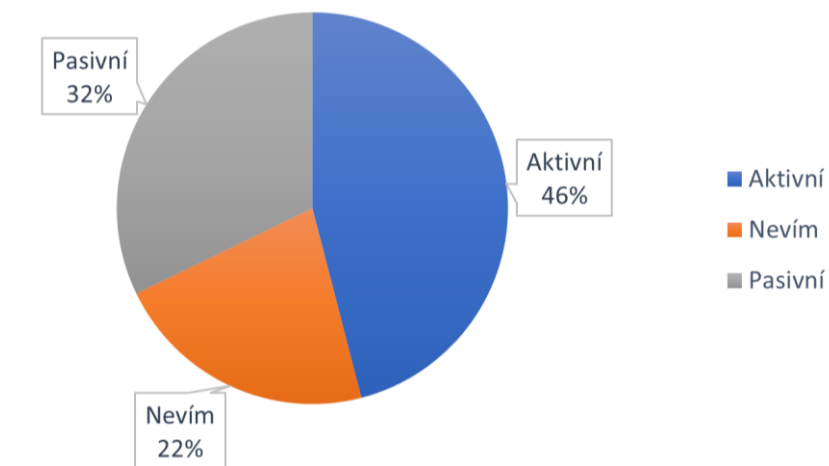
pouštění hudby – 5 (5,7 %) zvolila malá část respondentů. Odpověď „vzdělávám se“ vybral pouze 1 žák (1,1 %). Možnost výběru jiné odpovědi, než nabízených zvolil také pouze 1 žák (1,1 %), kde uvedl, že nejčastěji na internetu chatuje.

Graf 1 – Nejčastější činnosti na internetu

Položka č. 5 – Jsi spíše aktivním (lajkuješ, komentuješ, sdílíš) nebo pasivním (pouze pozoruješ) uživatelem sociálních sítí?

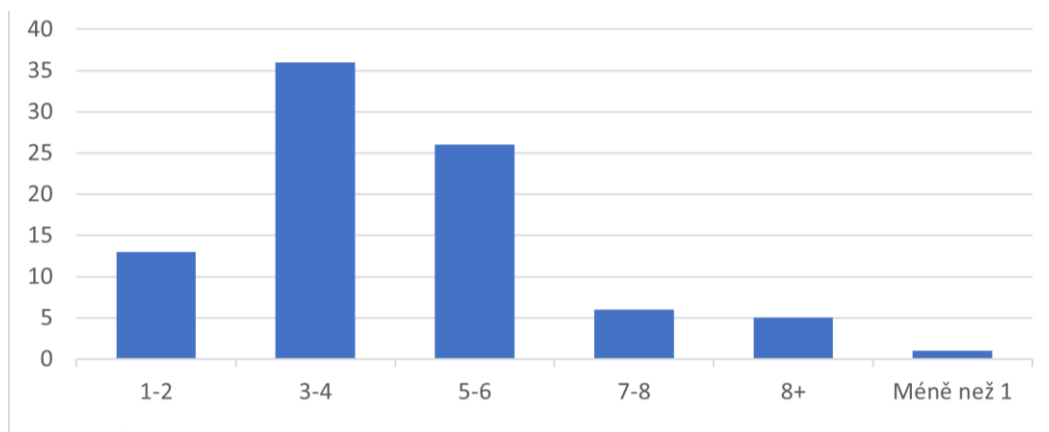
Při zodpovězení položky č. 5, zda jsou respondenti aktivním (komentují, lajkují, sdílejí) či pasivním (pouze pozorují) uživatelem sociálních sítí, možnost aktivní zvolilo 40 (46 %) respondentů, zatímco pasivních je na internetu 28 (32,2 %) respondentů. Odpověď „nevím“ zvolilo 19 (21,8 %) dotazovaných.

Graf 2 – Aktivní/pasivní účastník sociálních sítí

Položka č. 6 – Kolik hodin denně zhruba trávíš aktuálně na internetu?

Graf níže zobrazuje, kolik hodin za den žáci aktuálně tráví na internetu. Nejvíce žáků – 36 (41,4 %) uvedlo možnost 3-4 hodiny denně, 5-6 hodin denně uvedlo 26 (29,9 %) žáků, 1-2 hodiny 13 (14,9 %) žáků. 7-8 hodin zvolilo 6 (6,9 %) a více než 8 hodin 5 (6 %) žáků. Pouze 1 (1,1 %) žák uvedl možnost méně než 1 hodinu denně.

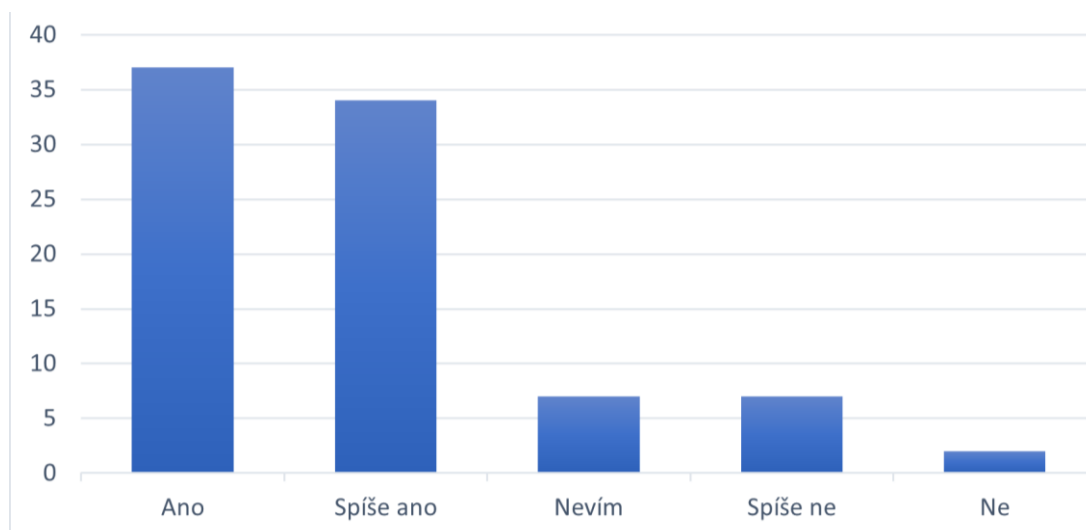
Graf 3 – Počet hodin strávených na internetu

5.2 Průběh online výuky

Výzkumná otázka: Jaký je průběh online výuky u žáků?

Položka č. 7 – Během pandemie trávím na internetu mnohem více času, než tomu tak bylo před ní.

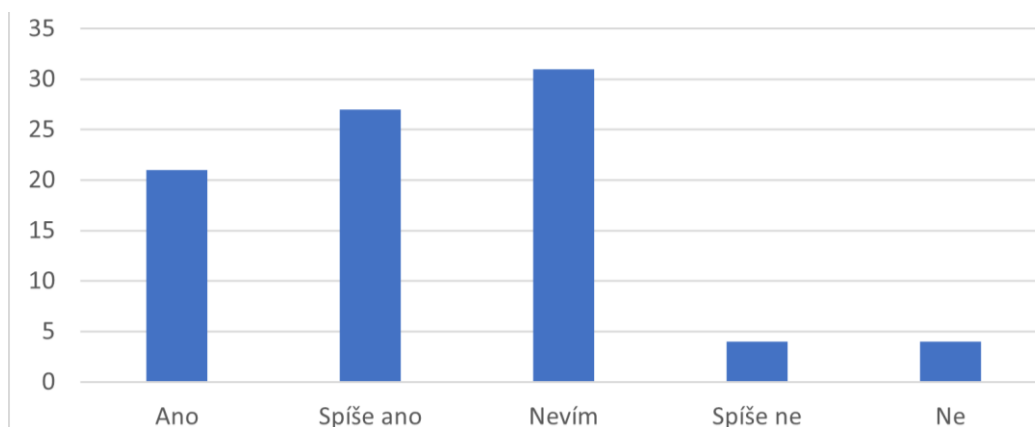
Účelem této položky bylo zjistit, zda žáci tráví v současné situaci (pandemie koronaviru, lockdown, online výuka) více času na internetu, než tomu tak bylo před pandemií. Možnost „ano“ zvolilo 37 (42,5 %) žáků, „spíše ano“ 34 (39,1 %) žáků. Možnost „nevím“ uvedlo 7 (8 % žáků), stejně jako možnost „spíše ne“. Odpověď „ne“ uvedli 2 žáci (2,3 %).

Graf 4 – Zvýšené trávení času na internetu během pandemie

Položka č. 8 – V době online výuky se na internetu cítím bezpečně.

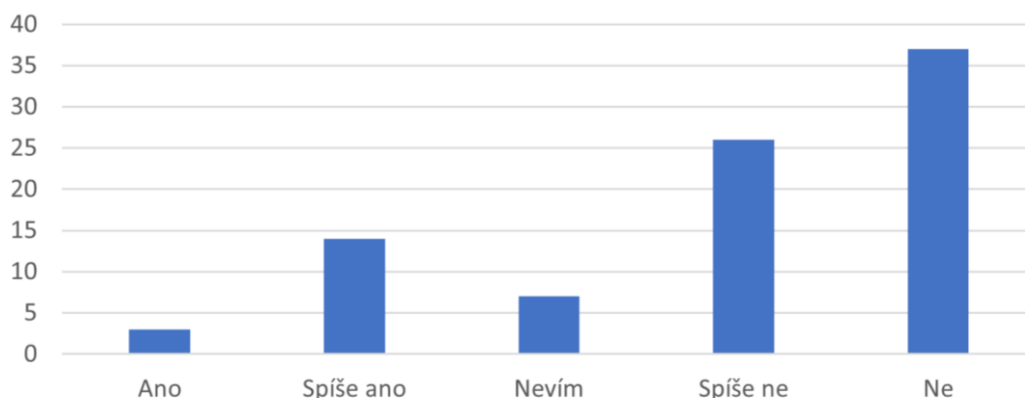
Při zjišťování skutečnosti, zda se v době online výuky na internetu cítí bezpečně, odpovědělo 27 (31 %) žáků „spíše ano“, 21 (24, 1 %) žáků „ano“. „Spíše ne“ a „ne“ odpověděli shodně 4 (4,6 %) žáci. Odpověď „nevím“ zvolilo 31 (35,6 %) žáků.

Graf 5 – Bezpečnost na internetu během online výuky

Položka č. 9 – Během pandemie jsem na internetu častěji vyhledával nové přátele, než tomu tak bylo před ní.

Na otázku, zda na internetu během pandemie vyhledávali nové přátele, než tomu tak bylo před pandemií, možnost „ne“ odpovědělo 37 (42,5) % žáků, „spíše ne“ 26 (29,9 %). „Spíše ano“ zvolilo 14 (16,1 %) žáků a „ano“ 3 (3,4 %) žáci. Možnost „nevím“ vyplnilo 7 (8 %) žáků.

Graf 6 – Častější vyhledávání přátel na internetu během pandemie

Položka č. 10 – Při online výuce musím od spolužáků snášet posměšky, které mi jsou nepříjemné, např. kvůli mému technickému vybavení nebo vybavení pokoje:

Na otázku, zda při online výuce musí od spolužáků snášet posměšky, např. kvůli technickému vybavení či vybavení pokoje, odpověď „ne“ zvolilo 53 (60,9 %) žáků, „spíše ne“ 25 (28,7 %). „Spíše ano“ 5 (5,7 %) žáků, „ano“ 3 (3,4 %) žáci. Odpověď „nevím“ zvolil pouze 1 (1,1 %) žák.

5.3 Povědomí o kyberšikaně

Výzkumná otázka: Jaké mají žáci povědomí o kyberšikaně?

Položka č. 11 – Slyšel/a jsi už někdy (před vyplňováním tohoto dotazníku) pojem kyberšikana?

Výsledky ukazují, že 85 (97,7 %) žáků pojem kyberšikana někdy slyšelo. Pouze 2 (2,3 %) žáci pojem kyberšikana neslyšeli.

Položka č. 12 – Pokud ano, kde jsi se s pojmem setkal/a?

Žáci, kteří v předchozí položce souhlasili, měli zodpovědět, kde se s pojmem kyberšikana setkali. Nejvíce žáků – 49 (57,6 %) se s ním seznámilo ve škole. Dále se s tímto pojmem 16 (18,8 %) žáků setkalo na internetu, u kamaráda/kamarádky 7 (8,2 %), doma 6 (7,1 %) a v televizi 4 (4,7 %) žáci. Možnosti napsat jinou odpověď využili 3 (3,5 %) žáci, kde psali sloučené možnosti jako např. „ve škole i u spolužaček“, „na internetu a ve škole“.

Tabulka 6 – Setkání s pojmem kyberšikana

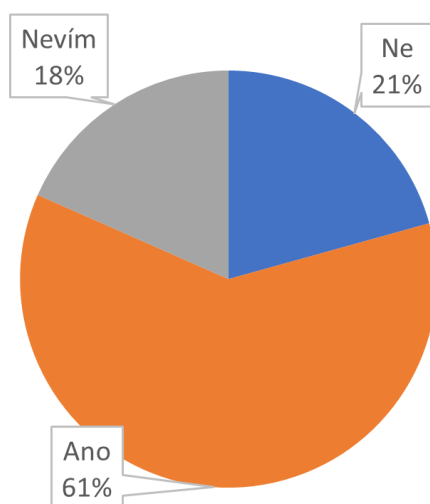
Možnosti	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ve škole	49	57,6 %
Doma	6	7,1 %
U kamaráda/kamarádky	7	8,3 %
Na internetu	16	18,8 %
V televizi	4	4,7 %
Jinde	5	3,5 %
Celkem	87	100 %

Položka č. 13 – Co podle tebe kyberšikana je (vyber jednu správnou odpověď).

Tato položka měla za úkol zjistit, co podle respondentů kyberšikana je. Z nabízených možností vybralo odpověď „forma šikany, probíhající prostřednictvím elektronických médií (internet a mobilní telefony), která vede k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií, 87 žáků, což je 100 % výzkumného vzorku. Pozitivním zjištěním je, že nikdo z žáků si nemyslí, že kyberšikana je „hra a zábava“ nebo „přátelské pošťuchování/výměna názorů, probíhající prostřednictvím online komunikace“.

Položka č. 17 – Zahrnuje podle tebe kyberšikana i rozesílání screenshotovaných konverzací, o čemž autor nemá tušení?

Tato položka měla za úkol prověřit, jestli se žáci orientují v projevech kyberšikany. V odpovědích na otázku, zda podle nich zahrnuje kyberšikana i rozesílání screenshotovaných konverzací, o čemž autor nemá tušení – 53 (60,9 %) žáků si myslí, že ano. 18 (20,7 %) žáků myslí, že ne a 16 (18,4 %) žáků zvolilo odpověď „nevím“.

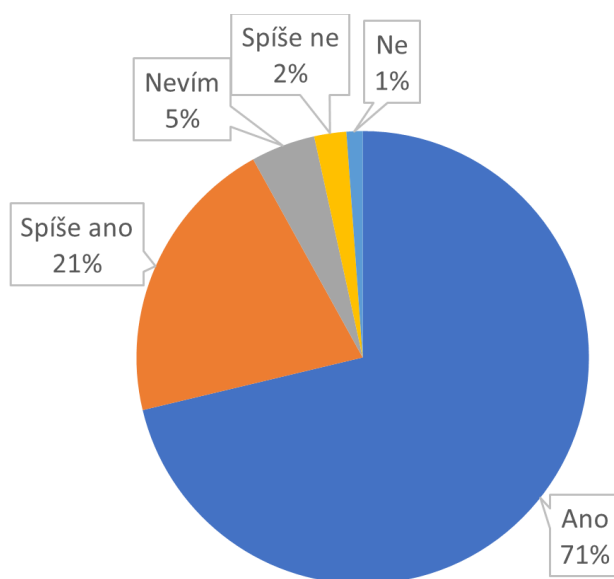
Graf 7 – Posílání screenshotované konverzace bez souhlasu

5.4 Obeznamení s kyberšikanou

Výzkumná otázka: Jak jsou žáci s problematikou tohoto jevu seznámeni?

Položka č. 20 – Byl/a jsi ve škole poučen/a o kyberšikaně?

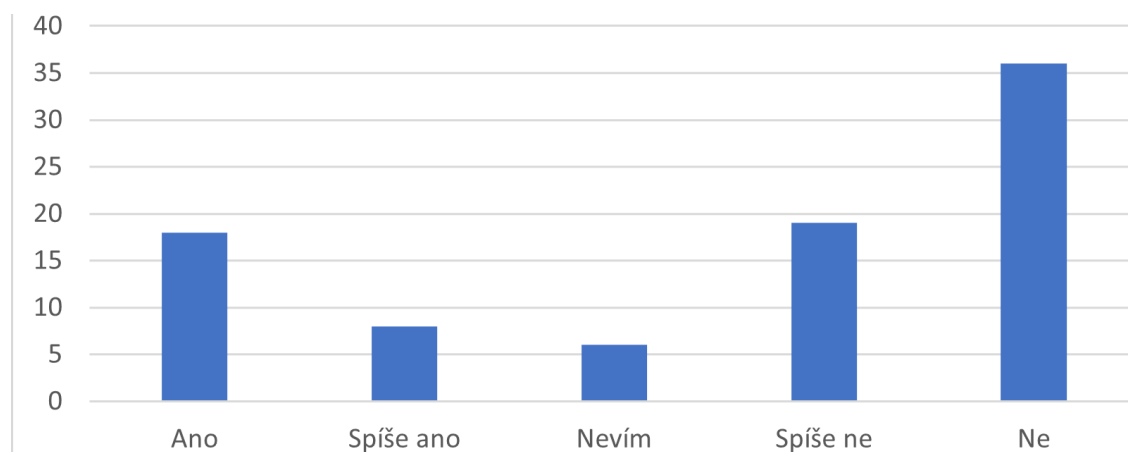
Položka se zaměřovala na to, zda byli žáci ve škole o kyberšikaně poučeni. Možnost „ano“ uvedlo 62 (71,3 %) žáků, možnost „spíše ano“ 18 (20,7 %) žáků. „Spíše ne“ zvolili 2 (2,3 %) žáci. Pouze jeden respondent zvolil možnost „ne“ (1,1 %) a odpověď „nevím“ vybrali 4 (4,6 %) žáci.

Graf 8 – Poučení ve škole o kyberšikaně

Položka č. 21 – Mluvil/a jsi s rodiči o kyberšikaně?

Následující položka zjišťovala, zda žáci mluvili o kyberšikaně s rodiči. Zde zvolilo možnost „ne“ 36 (41,4 %) respondentů, možnost „spíše ne“ 19 (21,8 %) respondentů. Odpověď „ano“ vybralo 18 (20,7 %) respondentů a „spíše ano“ 8 (9,2 %). Odpověď na tuto položku nevědělo 6 (6,9 %) respondentů.

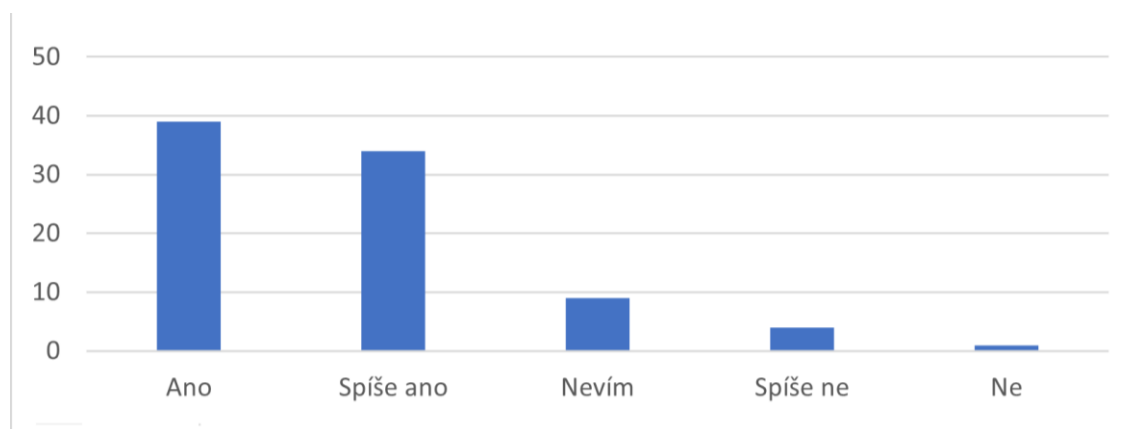

Graf 9 – Probírání kyberšikany s rodiči

Položka č. 22 – Cítíš se dostatečně informován/a o možnostech řešení (co dělat), když se budeš cítit ty nebo někdo v tvém okolí ohrožen kyberšikanou?

Jak z níže uvedeného grafu můžeme vyčíst, většina respondentů s dotazem souhlasila, možnost „ano“ zvolilo 39 (44,8 %) žáků a možnost „spíše ano“ 34 (39,1 %) žáků. Odpověď

„spíše ne“ vybrali 4 (4,6 %) žáci, „ne“ vybral 1 (1,1 %) žák. Možnost „nevím“ odpovědělo 9 (10,3 %) žáků.

Graf 10 – Informovanost o možnostech řešení kyberšikany

Položka č. 23 – Jak bys postupoval/a, pokud bys ty nebo někdo z tvého okolí byli ohroženi kyberšikanou:

Tato položka měla zjistit, jak by žáci postupovali, pokud by byli oni sami nebo někdo z jejich okolí ohroženi kyberšikanou. Možnost „řekl/a bych to rodičům/ sourozencům“ zvolilo 49 (56,3 %) žáků. Učiteli by tuto skutečnost sdělilo 21 (24,1 %) žáků, zatímco 13 (14,9 %) žáků by to řeklo kamarádovi/kamarádce. Tuto skutečnost by neřešili pouze 2 (2,3 %) respondenti. 2 (2,3 %) další respondenti zvolili možnost „jiné“, kde vypsali odpovědi „vyhledal bych IP adresu šikanátora“ a „smazal bych jim servery“.

Tabulka 7 – Postup při ohrožení kyberšikanou

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Řekl/a bych to rodičům/sourozencům	49	56,3 %
Řekl/a bych to učiteli	21	24,1 %
Řekla bych to kamarádovi/kamarádce	13	14,9 %
Neřešil/a bych to	2	2,3 %
Jiné	2	2,3 %
Celkem	87	100 %

5.5 Projevy kyberšikany

Výzkumná otázka: Setkali se žáci s nějakými projevy kyberšikany, popř. s jakými?

Položka č. 14 – Máš zkušenost s nějakým projevem kyberšikany?

Tato položka zjišťovala, zda žáci mají zkušenost s nějakým projevem kyberšikany. Nejvíce žáků odpovědělo „ne“ – 28 (32,2 %), „spíše ne“ 23 (26,4 %). „Ano“ odpovědělo 17 (19,5 %) žáků, možnost „spíše ano“ vybralo 13 (14,9 %) žáků. Možnost „nevím“ zvolilo 6 (6,9 %) žáků.

Položka č. 15 – Pokud ano, s jakým? (můžeš vybrat i více odpovědí).

Žáci, kteří v předchozí položce vyjádřili souhlas, měli zodpovědět i další položku – S jakým projevem kyberšikany se setkali, přičemž mohli označit i více odpovědí. Žáci se nejvíce setkali s pomlouváním v chatu – 29 (61,7 %) a zesměšněním nebo urážením na sociální sítích (Facebook, Messenger, Instagram, Snapchat) – 19 (40,4 %). Dále s útočnou nebo zesměšňující SMS zprávou se setkalo 9 (19,1 %) žáků a vyvěšením nevhodného obrázku či videa na internet 8 (17,0 %), nevyžádaným zasíláním zpráv či fotek/videí 7 (14,9 %) a vydíráním přes SMS zprávy, e-mail nebo jiné komunikační médium 7 (14,9 %) žáků. 3 žáci (6,4 % žáků) se setkali s útočným nebo urážlivým e-mailem.

Tabulka 8 – Zkušenosti s projevy kyberšikany

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Útočnou nebo zesměšňující SMS zprávou	9	19,1%
Útočným nebo urážlivým e-mailem	3	6,4%
Zesměšněním nebo urážením na sociálních sítích (FB, Messenger, Instagram, Snapchat...)	19	40,4%
Pomlouváním v chatu	29	61,7%
Vyvěšením nevhodného obrázku či videa na internet	8	17,0%
Nevyžádaným zasíláním nevhodných zpráv či fotek/videí	7	14,9%
Vytvořením pomlouvacích webových stránek o tvé osobě	0	0,0%
Vydíráním přes SMS zprávy, e-mail, nebo jiné komunikační médium	7	14,9%
Jiné (prosím napiš jakým):	5	10,6%

5.6 Oběť a iniciátor kyberšikany

Výzkumná otázka: Nacházejí se mezi žáky oběti a iniciátoři kyberšikany?

Položka č. 16 – Cítil(a)/cítím se jako oběť kyberšikany.

Následující položka zjišťovala, zda se žáci cítí/cítily jako oběti kyberšikany. Možnost „ne“ zvolilo 54 % žáků, „spíše ne“ 21,8 % žáků. Možnost „spíše ano“ odpovědělo 11,5 % a „ano“ 5,7 %. 6,9 % žáků vypovědělo, že neví, zda se cítí/cítily jako oběti kyberšikany.

Položka č. 18 – Myslím, že jsem inicioval/a nějaký projev kyberšikany.

Položka zjišťuje u respondentů, zda si myslí, že iniciovali nějaký projev kyberšikany. 33 (37,9 %) žáků se domnívá, že „spíše ne“, „ne“ 27 (31 %). „Spíše ano“ vybralo 6 (6,9 %) respondentů, „ano“ nezvolil ani jeden respondent. 21 (24,1 %) žáků označilo odpověď „nevím“.

Položka č. 19 – Udělal/a jsem něco z níže uvedených (lze označit i více odpovědí).

Tato položka zjišťovala, zda respondenti vykonali něco z nabízených odpovědí konkrétních projevů kyberšikany. 73 (83,9 %) žáků odpovědělo, že neprovedlo nic z uvedených možností. 7 (8,0 %) žáků uvedlo, že se vydávali za někoho na internetu, 4 (4,6 %) žáci nahráli na internet něčí fotku či video bez souhlasu dotyčného. 3 (3,4 %) žáci vyloučili někoho ze skupinového chatu bezdůvodně. Ani jeden žák nevydíral někoho na internetu, ani nezaložil, nebo se nepodílel na chatu, kde je někdo zostuzován.

Tabulka 9 – Inicie projevů kyberšikany

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
● Nahrál/a jsem na internet něčí fotku či video bez jeho souhlasu	4	4,6%
● Vyloučil/a jsem někoho ze skupinového chatu bezdůvodně	3	3,4%
● Vydíral/a jsem někoho na internetu	0	0,0%
● Založil/a jsem, nebo se podílel/a jsem se na chatu, kde je někdo zostuzován	0	0,0%
● Vydával/a jsem se za někoho na internetu	7	8,0%
● Nic z uvedeného	73	83,9%

6 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V této kapitole se snažíme shrnout výsledky realizovaného výzkumného šetření. Realizace výzkumu proběhla prostřednictvím dotazníku. Výzkum byl zaměřen na konkrétní základní školu ve Zlínském kraji, kde byli osloveni žáci druhého stupně základní školy. Respondenty byli žáci 7. – 9. tříd, zastoupení je následující: sedmé třídy 49 %, z osmé třídy 28 % a deváté třídy 18 %. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 87 respondentů, 51 dívek a 36 chlapců. Dotazník probíhal elektronickou formou a byl žákům zprostředkován v rámci online výuky.

Prvním výzkumným cílem jsme zjišťovali, jak žáci v online prostředí tráví čas. Ze získaných výsledků můžeme říct, že nejvíce navštěvovaným komunikačním médiem je v současnosti mezi žáky Instagram – 90 %, a nejčastější činností na internetu je komunikace s kamarády – 40 %. Aktivními (lajkují, komentují, sdílí) uživateli internetu je 46 % respondentů, pasivních (pouze pozorují) je 32 % žáků. Na dotaz, kolik času žáci v této době na internetu tráví, nejčastější odpovědí byla možnost 3-4 hodiny denně, kterou odpovědělo 41 % žáků. 5-6 hodin denně tráví na internetu 30 % žáků. Což jsou sice znepokojivá zjištění, ovšem ne zcela, pokud uvážíme, že současná výuka nahrazující osobní přítomnost žáků, probíhá právě přes internet. Další příčinou znepokojivého výsledku mohou být další vládní opatření kvůli pandemii koronaviru, kdy byl nařízen lockdown a nemožnost některých aktivit, kterým by se žáci jinak věnovali ve volném čase.

Výzkumným cílem č. 2 jsme chtěli popsat průběh online výuky. Bylo zjištěno, že v kontextu současné situace (pandemie koronaviru, lockdown, online výuka) většina žáků tráví na internetu více času. 43 % žáků si je jistých v tomto tvrzení, 39 % žáků spíše ano. Dále při zjišťování skutečnosti, zda se žáci na internetu během online výuky cítí bezpečně, 36 % žáků nevědělo, jak na tuto otázku odpovědět. 31 % žáků si myslí, že „spíše ano“ a 24 % žáků „ano“. Většina žáků nehledala více přátel na internetu ve srovnání s tím, jak tomu bylo před pandemií – „ne“ zvolilo 43 % žáků, „spíše ne“ 30 %. Dále 60 % žáků nemusí během online výuky snášet od spolužáků posměšky, které jim jsou nepříjemné, „spíše ne“ 29 % žáků. Což je, poměrně přijatelné zjištění, vzhledem ke zkoumanému tématu, jelikož se jedná o projev kyberšikany.

Oblast položek vztahující se k výzkumnému cíli č. 3 zjišťovala, jaké mají žáci povědomí o kyberšikaně. Kladným zjištěním je, že 98 % žáků pojem kyberšikana někdy slyšelo, nejvíce žáků – 58 % se s ním seznámilo ve škole. Všichni dotazovaní žáci vnímají kyberšikanu jako „formu šikany, probíhající prostřednictvím elektronických médií (internet a mobilní

telefony), která vede k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Pozitivním zjištěním je, že nikdo z žáků si nemyslí, že kyberšikana je „hra a zábava“ nebo „přátelské pošťuchování/výměna názorů, probíhající prostřednictvím online komunikace“. Poslední položka oblasti měla za úkol prověřit, jak jsou na tom žáci s rozeznáním určitého projevu. Žáci měli rozhodnout, zda si myslí, že kyberšikana zahrnuje i rozesílání screenshotovaných konverzací, o čemž autor nemá tušení – většina žáků (61 %) si myslí, že ano.

Čtvrtým výzkumným cílem jsme chtěli zjistit, jak jsou žáci s problematikou tohoto jevu seznámeni. Zajímalo nás, zda byli žáci ve škole poučeni o kyberšikaně. 71 % žáků bylo ve škole o kyberšikaně poučeno, možnost „spíše ano“ zvolilo 21 % žáků. Kromě školy jsme se také ptali, zda žáci mluvili o kyberšikaně s rodiči. Co považujeme za znepokojivé je, že většina žáků o kyberšikaně s rodiči nemluvila, možnost „ne“ zvolilo 41 % respondentů a možnost „spíše ne“ 22 % respondentů. Většina žáků se cítí dostatečně informována o možnostech, co dělat, pokud se oni či někdo z jejich okolí ocitnou ohroženi kyberšikanou – možnost „ano“ zvolilo 45 % žáků a možnost „spíše ano“ 39 % žáků. Co se týče postupu při pocitu ohrožení kyberšikanou u žáků samých nebo jejich okolí, příznivým zjištěním je, že většina žáků by tuto skutečnost opravdu alespoň někomu řekla, a nenechala by si to pro sebe – 56 % žáků by se svěřilo rodičům/sourozencům, učitelům by tuto skutečnost sdělilo 24 % žáků a 15 % žáků by to řeklo kamarádovi/kamarádce. Pouze 2 % žáků, by tuto skutečnost neřešila.

Oblast položek, kterým odpovídá výzkumnému cíli č. 5 zjišťovala, zda se žáci setkali s nějakými projevy kyberšikany, popřípadě s jakými. S některými z projevů kyberšikany má zkušenost bezmála 35 % žáků – „ano“ odpovědělo 20 % žáků, možnost „spíše ano“ vybralo 15 % žáků. Žáci se nejvíce setkali s pomlouváním v chatu – 62 % a zesměšněním nebo urážením na sociální sítích 40 %. Dále s útočnou nebo zesměšňující SMS zprávou se setkalo 19 % žáků a vyvěšením nevhodného obrázku či videa na internet 17 %.

Výzkumným cílem č. 6 jsme chtěli zjistit, zda se mezi žáky nacházejí oběti a iniciátoři kyberšikany. Lze říci, že oběti kyberšikany se v jisté míře na konkrétní škole nacházejí, možnost ano zvolilo 6 % žáků a možnost „spíše ano“ 12 %. 7 % žáků vypovědělo, že neví, zda se cítí/cítili jako oběti kyberšikany. Co se týče iniciátorů kyberšikany, většina žáků se nedomnívá, že iniciovali nějaký projev kyberšikany – 38 % žáků odpovědělo „spíše ne“ a „ne“ odpovědělo 31 %. 24 % žáků tuto skutečnost neví. Z uvedených projevů respondenti označili, že se 8 % z nich vydávalo za někoho na internetu, 5 % žáků nahrálo na internet něčí

fotku či video bez souhlasu dotyčného. 3 % žáků vyloučili někoho ze skupinového chatu bezdůvodně. Nicméně velice pozitivním zjištěním je, z uvedených projevů žádný neprovedlo 84 % žáků.

7 DISKUZE A DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z výsledků výzkumu je patrné, že na této škole se kyberšikana nevyskytuje ve velké míře. Nicméně to nelze zobecnit na všechny školy. Je důležité děti stále poučovat o rizicích na internetu a nabádat je k bezpečnosti. Také nezapomenout na informování reagující na nové komunikační platformy. Z důvodu vývoje nových platforem je nutné sledovat také případnou přítomnost žáků na jiných komunikačních médiích, než je běžné, jelikož i v nepopulárních médiích se může vyskytovat kyberšikana. Je třeba objasnit dětem, co se může stát, uvést možné dopady, které souvisejí s uveřejňováním osobních údajů na internetu. Ale také s jejich jednáním, zejména vůči druhým osobám. Především je vhodné děti směřovat k empatii, aby se dokázaly vcítit do druhé osoby, uvědomovat si, co u druhých může způsobit některé jejich chování. Je ovšem těžké snažit se změnit vnímání některých dětí.

V této nelehké době je dále rozhodně zapotřebí dávat najevo dětem podporu, především tu psychickou. Spoustu dětí výuka přes internet nebaví a děti by raději docházely prezenčně do školy, trávily čas se svými vrstevníky a přirozeně se socializovaly.

Také z těchto důvodů by bylo na místě uvažovat o vytvoření programu zaměřeného na návrat do „normálního fungování“ ve škole. Utvoření plánu, který by mohl být vytvořen tak, aby byl žákům po všech stránkách usnadněn návrat do školy po veškerých omezujících opatření, které trvaly dlouhou dobu. Týká se též návratu do kolektivu třídy, ke spolužákům (ale i učitelům), se kterými budou po dlouhé době komunikovat tváří v tvář, ne přes obrazovku počítače. Bylo by vhodné využít vhodných aktivit na podporu správného fungování třídy. Postupně, ale důsledně žáky připravovat na zvyšování výkonu, podporovat je a dodávat motivaci. Nezbytné je nepředpokládat, že vše bude bezprostředně po návratu žáků do školy stejně jako před pandemií.

Po zhodnocení některých dat získaných z výzkumu doporučuji zaměřit se také na rodiče dětí, prověřit jejich informovanost a obeznámení s kyberšikanou, jejími příčinami, projevy a důsledky. Je zarážející, že v realizovaném výzkumu mluvilo s rodiči o kyberšikaně pouze 30 % žáků – 21 % ano, 9 % spíše ano. Z tohoto důvodu by bylo ku prospěchu neopomínat rodiče dětí v případě preventivních programů zabývajících se kyberšikanou, rodiče by měli být obeznámeni s tím, jak jejich dítě tráví čas na internetu a zda se cítí bezpečně.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsme se věnovali problematice šikany a kyberšikany u žáků základní školy. Jde o aktuální témata, zejména pokud jde o kyberšikanu, která s narůstající popularitou internetového prostředí nabírá na síle. Oba fenomény se nevyklučují, ba mnohdy jsou propojené. Nicméně v aktuální době, kdy je výuka kvůli vládním opatřením převedena do online podoby, dochází u žáků k vyšší míře stráveného času na internetu a tím pádem k potenciálně vyššímu riziku kyberšikany, kdy se tradiční školní šikana může přesunout na internet.

V teoretické části práce jsme představili stručný vhled do problematiky šikany a kyberšikany, představili jsme základní pojmy a skutečnosti, týkající se těchto jevů. Teoretická část byla uzavřena stručnou věkovou a osobní charakteristikou adolescentů. Cílem praktické části práce bylo zjistit výskyt kyberšikany na konkrétní škole. V praktické části byl vzhledem k cílům, zvolen kvantitativní přístup. Metodou výzkumného šetření byl zvolen dotazník, který umožnil rychlý a přehledný sběr potřebných dat. Cíl práce se nám podařilo naplnit. Na základě získaných dat lze říci, že kyberšikana se na základní škole Zlínského kraje hojně nevyskytuje. Zjistili jsme, jak jsou žáci s problematikou kyberšikany obeznámeni, s jakými jejími projevy se setkali. Zjistili jsme rovněž některé znalosti žáků o tomto jevu a také další skutečnosti, týkající se pohybu žáků na internetu.

Kyberšikana je rozsáhlým problémem, který stoupá spolu s rozvinutím informačních a komunikačních technologií. Její dopady jsou často vážné. Skutečnost, že se někdo stane obětí kyberšikany, může mít následky v různé míře, dokonce i po celý život. Patrně pokud budou existovat zmíněné technologie, bude se stále vyskytovat i hrozba kyberšikany. Nelze se tohoto jevu zbavit, ale jako velice efektivním řešením se jeví předcházení čili prevence kyberšikany. Je zřejmé, že v České republice je toto pokryto tvorbou a realizací preventivních programů na školách. Je důležité tyto programy pravidelně aktualizovat a vyhodnocovat, aby co nejvíce refletovaly současnou situaci problematiky. Efektivní a účinná prevence hraje nemalou roli při usměrňování fenoménu kyberšikany.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ASTOR, Ron a Rami BENBENISHTY, 2019. *Bullying, school violence, and climate in evolving contexts: culture, organization, and time*. New York: Oxford University Press. ISBN 9780190663049.
- [2] BENDL, Stanislav, 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV. ISBN 8086642089.
- [3] ČECH, Ondřej a ZVONÍČKOVÁ, Nicole, 2017. *Možnosti prevence rizikového chování dětí*. České Budějovice: THEIA krizové centrum o.p.s. ISBN 978-80-904854-5-7.
- [4] ČERNÁ, Alena a kol., 2013. *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-210-6374-7.
- [5] HOLLÁ, Katarína, 2013. *Kyberšikana*. Bratislava: IRIS. ISBN 9788081530111.
- [6] CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 2. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-922-0.
- [7] JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ, 2016. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada. ISBN 9788024729923.
- [8] KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 8073670143.
- [9] KOLÁŘ, Michal, 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978807367871.
- [10] MARTÍNEK, Zdeněk, 2015. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada. ISBN 9788024753096.
- [11] ROGERS, Vanessa, 2011. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál. ISBN 9788073679842.
- [12] ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. ISBN 9788024729916.
- [13] THOROVÁ, Kateřina, 2015. *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
- [14] VÁGNEROVÁ, Kateřina a Markéta BAJEROVÁ, 2009. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál. ISBN 9788073676117.

- [15] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 9788024621531.
- [16] VANÍČKOVÁ, Eva a kol., 2016. *Metodika prevence násilí, online násilí a šikany ve školách*. Praha: Fakultní nemocnice v Motole. ISBN 978-80-87347-30-0.

Internetové zdroje:

- [1] Dotazník pro mapování kyberšikany ve škole – vzorová verze, 2012. © *Portál o školství v Jihomoravském kraji* [online]. Středisko služeb školám a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Brno [cit. 2021-01-10]. Dostupné z: http://www.jmskoly.cz/bezpecne_v_prostoru/198ed472-3972-11e1-bfdf-18a905489179
- [2] Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016). *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/38988/>
- [3] Prevence šikany. *Městská policie Plzeň* [online]. Plzeň: Magistrát města Plzně [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.mpplzen.cz/Files/mestskapolicie/prevence/Sylaby/sylabyZSSikana.pdf>
- [4] *Projekt E-bezpečí* [online], (C) 2008-2020. Olomouc: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouc [cit. 2021-01-27]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

SMS Short Message Service (krátké textové zprávy)

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Nejčastější činnosti na internetu.....	49
Graf 2 – Aktivní/pasivní účastník sociálních sítí	50
Graf 3 – Počet hodin strávených na internetu.....	50
Graf 4 – Zvýšené trávení času na internetu během pandemie	51
Graf 5 – Bezpečnost na internetu během online výuky.....	51
Graf 6 – Častější vyhledávání přátel na internetu během pandemie	52
Graf 7 – Posílání screenshotované konverzace bez souhlasu	54
Graf 8 – Poučení ve škole o kyberšikaně	55
Graf 9 – Probírání kyberšikany s rodiči	55
Graf 10 – Informovanost o možnostech řešení kyberšikany	56

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Fáze šikany	16
Tabulka 2 – Psychické a somatické důsledky	24
Tabulka 3 – Pohlaví respondentů	47
Tabulka 4 – Třídy	47
Tabulka 5 – Komunikační kanály	48
Tabulka 6 – Setkání s pojmem kyberšikana	53
Tabulka 7 – Postup při ohrožení kyberšikanou	56
Tabulka 8 – Zkušenosti s projevy kyberšikany	57
Tabulka 9 – Iniciační projevy kyberšikany	58

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Kyberšikana u žáků 2. stupně ZŠ Zlínského kraje

Dobrý den, milí žáci, milé žákyně,

věnujte prosím několik minut svého času k vyplnění následujícího dotazníku.

Cílem tohoto dotazníku je zjistit výskyt kyberšikany u žáků 2. stupně ZŠ. Dotazník je zcela anonymní. Prosím, abyste při vyplňování přečetli vždy celou otázku a odpovídali dle svého uvážení.

Moc vám děkuji za vaši ochotu a čas.

1 Pohlaví:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

dívka chlapec

2 Jakou třídu navštěvuješ?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

6. 7. 8. 9.

3 Vyber, které komunikační kanály na internetu nejvíce používáš (můžeš označit i více odpovědí):

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

Facebook (messenger) Instagram Twitter WhatsApp Snapchat TikTok Skype
 YouTube
 Jiné (vypiš jaké):

4 Na internetu nejčastěji:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

Zjišťuji informace Komunikuji s kamarády Vzdělávám se Sleduji videa/seriály/filmy Projíždím sociální sítě
 Hraji hry Pouštím si hudbu
 Jiné (vypiš):

5 Jsi spíše aktivním (komentuješ, lajkuješ, sdílíš) nebo pasivním (pouze pozoruješ) uživatelem sociálních sítí?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

Aktivní Pasivní Nevím

6 Kolik hodin denně zhruba trávíš na internetu?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Méně než 1 1-2 3-4 5-6 7-8 8+

7 Během pandemie trávím na internetu mnohem více času, než tomu tak bylo před ní:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

8 V době online výuky se na internetu cítím bezpečně:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

9 Během pandemie jsem na internetu častěji vyhledával nové přátele, než tomu tak bylo před ní:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

10 Při online výuce musím od spolužáků snášet posměšky, které mi jsou nepříjemné, např. kvůli mému technickému vybavení/vybavení pokoje:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

11 Slyšel/a jsi už někdy (před vyplňováním tohoto dotazníku) pojem kyberšikana?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Ne

12 Pokud ano, kde jsi se s pojmem setkal/a?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ve škole Doma U kamaráda/kamarádky Na internetu V televizi
 Jinde (napíš prosím kde):

13 Co podle tebe kyberšikana je (vyber jednu správnou odpověď):

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Přátelské poslušování/výměna názorů, probíhající prostřednictvím online komunikace Forma šikany, probíhající prostřednictvím elektronických médií (internet a mobilní telefony), která vede k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií Hra a zábava

14 Máš zkušenost s nějakým projevem kyberšikany?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

15 Pokud ano, s jakým? (můžeš vybrat i více odpovědí):

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

☐ Útočnou nebo zesměšňující SMS zprávou	☐ Útočným nebo urážlivým e-mailem	☐ Zesměšněním nebo urážením na sociálních sítích (FB, Messenger, Instagram, Snapchat...)	☐ Pomlouváním v chatu
☐ Vyvěšením nevhodného obrázku či videa na internet	☐ Nevyžádaným zasláním nevhodných zpráv či fotek/videí	☐ Vytvořením pomlouvačných webových stránek o tvé osobě	☐ Vydráním přes SMS zprávy, e-mail, nebo jiné komunikační médium
☐ Jiné (prosím napiš jakým): ____			

16 Cítil(a)/cítím se jako oběť kyberšikany:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

17 Zahnuje podle tebe kyberšikana i rozesílání screenshotovaných konverzací, o čemž autor nemá tušení?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Ne Nevím

18 Myslím, že jsem inicioval/a nějaký projev kyberšikany:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

19 Udělal/a jsem něco z níže uvedených (lze označit i více odpovědí):

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Nahrál/a jsem na internet něčí fotku či video bez jeho souhlasu
- Vydával/a jsem se za někoho na internetu
- Vyloučil/a jsem někoho ze skupinového chatu bezdůvodně
- Nic z uvedeného
- Vydíral/a jsem někoho na internetu
- Založil/a jsem, nebo se podílel/a jsem se na chatu, kde je někdo zostuzován

20 Byl/a jsi ve škole poučen/a o kyberšikaně?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

21 Mluvil/a jsi s rodiči o kyberšikaně?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

22 Cítíš se dostatečně informován/a o možnostech řešení (co dělat) když se budeš cítit ty nebo někdo v tvém okolí ohrožen kyberšikanou:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Ano Spíše ano Nevím Spíše ne Ne

23 Jak bys postupoval/a, pokud bys ty nebo někdo z tvého okolí byli ohroženi kyberšikanou:

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- Řekl/a bych to rodičům/sourozencům
- Řekl/a bych to učiteli
- Řekl/a bych to kamarádovi/kamarádce
- Neřešil/a bych to
- Jiné (napíš):